

ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ
ΠΑΥΛΟΥ Γ. ΞΙΦΑΡΑ

Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1971

ΠΛΑΤΩΝΟΣ
ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ

ΔΩΡΕΑ
ΕΘΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

1971 ΠΛΑ ΑΠΡ

ΠΛΑΤΩΝΟΣ ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ

(ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ - ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ)

ΠΑΥΛΟΥ Γ. ΞΙΦΑΡΑ

Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΕΛΛΑΣ

21 ΑΠΡΙΛΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1971

ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΟΣ

Ὁ Πλάτων ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ ἔτος 427 π.Χ. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ Ἀρίστων ἀνήκεν εἰς τὸ βασιλικὸν γένος τοῦ Κόδρου, ἡ δὲ μήτηρ του Περικτιόνη κατήγετο ἀπὸ τὸν περὶ ἄριστον νομοθέτην Σόλωνα. Ὡς ἐκ τούτου ὁ Πλάτων ἀνήκεν εἰς ἓν ἀπὸ τὰ ἀριστοκρατικώτερα γένη τῶν Ἀθησῶν. Τὸ πραγματικὸν ὄνομα αὐτοῦ ἦτο Ἀριστοκλῆς, διότι αὐτὸ ἦτο τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς πάππου του, ἀλλὰ κατὰ τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν ἐπωνομάσθη διὰ τὸ πλατὺ στήθερον καὶ τὸ πλατὺ μέτωπόν του Πλάτων, αὐτὸ δὲ τὸ ὄνομα ἐπεκράτησε τόσον πολὺ, ὥστε ἐλησμονήθη τὸ ἀρχικόν.

Ὁ Πλάτων ὡς ἀνήκειν εἰς εὐγενῆ καὶ εὐπορὸν οἰκογένειαν ἐμορφώθη μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας καὶ εἶναι γνωστὸν, ὅτι κατὰ τὴν νεότητά του ἡσχολήθη πολὺ μὲ τὴν ποίησιν καὶ εἶχε σκοπὸν νὰ συνθέσῃ τραγωδίας διὰ τοὺς Αἰονουσιακοὺς ἀγῶνας. Εἶναι ἐπίσης γνωστὸν ὅτι εἶχε ζοηρὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν πολιτικὴν, ἐφ' ὅσον μάλιστα στενοὶ συγγενεῖς του, ὅπως ὁ Κριτίας καὶ ὁ Χαρμίδης ἦσαν σημαντικοὶ παρὰγοντες τῆς πολιτικῆς κινήσεως κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

Κατὰ τὸ 18ον ἔτος τῆς ἡλικίας του ὁ Πλάτων ἐγνώρισε τὸν Σωκράτη, ὁ ὁποῖος τότε ἦτο 60 ἐτῶν, καὶ ἀμέσως ἠσθάνθη ζοηρότατον ἐνδιαφέρον διὰ τὴν διδασκαλίαν του. Ἐντὸς ὀλίγου ἐροητεύθη τόσον πολὺ ἀπὸ τοὺς νέους ἀρῖζοντας τῆς Σωκρατικῆς φιλοσοφίας, ὥστε ἐγκατέλειπε πᾶσαν ἄλλην ἀσχολίαν καὶ ἔγινε πιστότατος μαθητῆς καὶ φίλος τοῦ φιλοσόφου ἐπὶ 10 περίπου ἔτη, μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου διδασκάλου (399 π.Χ.) φαίνεται ὅτι ἐφοβήθη μήπως ὑποστῆ καὶ αὐτὸς δίωξιν, ἐφ' ὅσον μάλιστα ὁ μισητότατος ἐκ τῶν τριάκοντα τυράννων Κριτίας ἦτο συγγενὴς του, καὶ κατέφυγεν εἰς τὰ Μέγαρα, ὅπου ἐφιλοξενήθη ἀπὸ τὸν συμμαθητὴν

του Εδκλείδην. Δὲν ἔμεινεν ὅμως ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐκεῖ. Ἐπανῆλθε στυγρότως εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ πιθανώτατα ἐστρατεύθη κατὰ τὸν Κορινθιακὸν πόλεμον (395 π. Χ.). Πάντως παρέμεινεν εἰς Ἀθήνας μέχρι τοῦ 390 π.Χ. Κατὰ τὰ ἔτη αὐτὰ ἔγραψε τὴν «Ἀπολογία» τοῦ Σωκράτους», τὸν «Κρίτονα» καὶ ἄλλους τινὰς διαλόγους, διὰ τὰ ὑπερασπίσει τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου διδασκάλου του καὶ τὰ δείξει πόσον ἄδικος ἦτο ἢ ἐναντίον του διατυπωθεῖσα κατηγορία καὶ ἢ ἐπακολουθήσασα ταύτην καταδίκη.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 390 π.Χ. μιμούμενος τὸν ἐκ μητρὸς πρόγονόν του Σόλωνα ἐπεχείρησεν ἕνα μεγάλο διὰ τὴν ἐποχὴν του ταξίδιον, διὰ τὰ πλουτίσει τὰς γνώσεις του καὶ τὰ μορφωθῆι περισσότερον. Θεωρεῖται πιθανώτατον ὅτι ἐπεσκέφθη τὴν Αἴγυπτον, περιφήμεν τότε διὰ τὴν σοφίαν τῶν ἱερέων της, καὶ τὴν Κνωσὴν, ὅπου ἔζη τότε ὁ μαθηματικὸς Θεόδωρος. Εἶναι βέβαιον ὅτι μετέβη εἰς τὰς πόλεις τῆς Κάτω Ἰταλίας, ὅπου ἐγνωρίσθη καὶ συνεδέθη φιλικῶς μὲ τοὺς Πυθαγορείους φιλοσόφους, περιφήμεν τότε διὰ τὴν ἠθικὴν διδασκαλίαν των καὶ τὴν ἐπίδοσίν των εἰς τὰ μαθηματικά. Μετὰ ταῦτα συνέχισε τὸ ταξίδιον του εἰς Σικελίαν καὶ διέμεινεν ἐπὶ τινα χρόνον εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ τυράννου τῶν Συρακουσῶν Διονυσίου τοῦ πρεσβυτέρου. Δὲν ἔμεινεν ὅμως εὐχαριστημένους ἐκεῖ καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας τὸ ἔτος 388 π.Χ. Λέγεται μάλιστα ὅτι ὁ κυβερνήτης τοῦ πλοίου, μὲ τὸ ὅποιον ἐπανήρχετο, ἐπώλησεν αὐτὸν ὡς δούλον κατὰ διαταγὴν τοῦ Διονυσίου εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἐκεῖ ὅμως ἠγόρασεν αὐτὸν ὁ γνωστός του ἐκ Κνωσῆς Ἀνίκερις καὶ ἀμέσως τὸν ἀφήκεν ἐλεύθερον τὰ ἐπιστρέφει εἰς Ἀθήνας.

Ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας ὁ Πλάτων ἠγόρασε κτῆμα πλησίον τοῦ Γυμναστηρίου, τοῦ εὐρισκομένου εἰς τὴν τοποθεσίαν Ἀκαδημία (ἢ Ἀκαδήμεια) καὶ ἴδρυσεν ἐκεῖ φιλοσοφικὴν σχολήν, ἣτις ὠνομάσθη ἐκ τῆς θέσεως αὐτῆς Ἀκαδημία. Ἐκεῖ ὁ Πλάτων ὄριμος πλέον ἀφωσιώθη εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν πολυπληθῶν μαθητῶν του καὶ εἰς τὴν συγγραφὴν τῶν περιφίμων διαλόγων του, εἰς τοὺς ὁποίους ἀναπτύσσει τὸ ἀθάνατον φιλοσοφικὸν σύστημα αὐτοῦ.

Κατὰ τὰ ἔτη 366 καὶ 361 π.Χ. ἐπεχείρησεν ἀκόμη δύο ταξίδια εἰς τὴν Σικελίαν, ὅπου εἶχεν ἀποθάνει ὁ Διονύσιος καὶ εἶχε διαδεχθῆι αὐτὸν ὁ νῖός του Διονύσιος ὁ νεώτερος, ὁ ὁποῖος εἶχεν ὡς σύμβουλον τὸν φίλον τοῦ Πλάτωνος Δίωνα. Ὁ Πλάτων εἶχεν τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ ἔπειθε τὸν νέον Διονύσιον τὰ κυβερνήσει ὡς φιλόσοφος, ἀλλὰ δὲν τὸ

κατώρθωσε. Κατά τὸ δεύτερον μάλιστα ταξίδιον ἐκινδύνησε νὰ θανατωθῆ καὶ ἐσώθη διὰ τῆς μεσολαβήσεως τῶν Πυθαγορείων φίλων του τῆς Κάτω Ἰταλίας.

Ἐκτοτε παρέμεινε πλέον ὀριστικῶς εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 80 ἐτῶν, τῷ 447 π.Χ. ἐτάφη δὲ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν του πλησίον τῆς σχολῆς του.

Ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Πλάτωνος σώζονται μέχρι σήμερον 36 ἔργα, ἔχοντα ὅλα, πλὴν τῆς «Ἀπολογίας» μορφὴν διαλόγου.

Εἰς ὅλους αὐτοὺς τοὺς διαλόγους, ἐκτὸς τῶν «Νόμων», τὴν συζήτησιν διευθύνει ὁ Σωκράτης. Αἱ ὀνομασίαι τῶν πλείστων διαλόγων προέρχονται ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ σπουδαιότερου συνομιλητοῦ τοῦ Σωκράτους ἢ ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἀφηγητοῦ τῆς συνομιλίας.

Εἰς τοὺς Πλατωνικοὺς διαλόγους ἐκτίθεται βεβαίως ἡ ἠθικὴ καὶ πολιτικὴ διδασκαλία τοῦ Σωκράτους, ἀλλὰ ἀναπτύσσονται καὶ πέραν αὐτῆς αἱ θαυμάσιαι φιλοσοφικαὶ θεωρίαι τοῦ ἰδίου τοῦ Πλάτωνος, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἐξασφαλίσαι εἰς αὐτὸν τὸν τίτλον τοῦ μεγίστου φιλοσόφου ὅλων τῶν λαῶν καὶ ὅλων τῶν αἰώνων.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι μόνον μέγιστος φιλόσοφος ὁ Πλάτων. Εἶναι καὶ ἀνυπερέβλητος λογοτέχνης. Πλεῖστα μέρη τῶν ἔργων του εἶναι αἱ πλέον ἀξιοθαύμαστοι σελίδες ὅλης τῆς παγκοσμίου λογοτεχνίας. Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς τὸ ὄνομα τοῦ Πλάτωνος συνοδεύεται συχνότατα ἀπὸ τὸ ἐπίθετον «θεῖος».

ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ

Ὁ Σωκράτης ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰς τὸν δῆμον Ἀλωπεκῆς, τῷ 469 (ἢ 470) καὶ ἀνήκεν εἰς οἰκογένειαν πτωχὴν καὶ ἄσημον. Ὁ πατὴρ του Σωφρονίσκος ἦτο λιθοξόος καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ Φαιναρέτη ἦτο μαῖα. Κατὰ τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν ἔλαβε τὴν συνήθη μόρφωσιν τῶν παίδων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης διὰ τῆς μουσικῆς καὶ γυμναστικῆς. Ἡ μουσικὴ περιελάμβανεν ἐκτὸς τῆς καθ' αὐτὸ μουσικῆς, τὴν ἀνάγνωσιν, γραφὴν, ἀπομνημόνευσιν ποιημάτων καὶ ἀριθμητικῆν. Ἡ παράδοσις λέγει ὅτι μετὰ τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν ἠκολούθησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πατρὸς του καὶ ἀναφέρεται μάλιστα ὅτι ἀρκετοὺς αἰῶνας κατόπι ἐσώζετο εἰς τὴν Ἀκρόπολιν μαρμαρίνον σύμπλεγμα Χαρίτων ἔργον τοῦ Σωκράτους. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι ἀπολύτως βέ-

βαιον. Ἀντιθέτως εἶναι βέβαιον ὅτι ἐκ νεότητός του ἤρχιζε νὰ ἀσχολῆται μὲ σοβαρότατα φιλοσοφικὰ προβλήματα καὶ νὰ διαθέτῃ ὅλον τὸν χρόνον του καὶ τὰς πνευματικὰς ἰκανότητάς του εἰς τὴν φιλοσοφίαν.

Ἡ ἐποχὴ τῆς νεότητος τοῦ Σωκράτους (450 π. Χ. καὶ ἐξῆς) ἦτο ἡ ἐποχὴ τῆς μεγάλης ἀκμῆς καὶ λαμπρότητος τῶν Ἀθηναίων. Αἱ Ἀθηναὶ τότε ἦσαν ἡ πρώτη πόλις (ἢ πρωτεύουσα) τῆς Ἀθηναϊκῆς συμμαχίας καὶ εἶχεν εἰς τὴν διάθεσίν της ἄφθονα οἰκονομικὰ μέσα καὶ τὴν μεγαλύτεραν ναυτικὴν δύναμιν (ἐμπορικὴν καὶ πολεμικὴν) τῆς ἐποχῆς. Ὁ Περικλῆς εἶχεν ἀρχίσει νὰ τὴν στολίξῃ μὲ θανμάσια κτίσματα καὶ κατὰ τὰς ἐορτὰς τοῦ Διονύσου ἐλαίζοντο τὰ ἀθάνατα ἀριστουργήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, αἱ τραγωδίαί τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Εὐριπίδου. Ἡ οἰκονομικὴ εὐδυστία καὶ ἡ πρωτοφανὴς πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ἀνάπτυξις κατέστησαν αὐτὴν κέντρον τοῦ ὅλου Ἑλληνισμοῦ καὶ οἱ περισσώτεροι σοφοὶ τῆς ἐποχῆς ἐξ ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων μετέβαινον εἰς τὰς Ἀθήνας, διὰ νὰ ἐκδώσουν τὰ συγγράμματά των καὶ νὰ προσφέρουν εἰς τοὺς φιλομαθεῖς νέους τὴν σοφίαν των. Ἦσαν αἱ Ἀθηναὶ ἡ φωτοβόλος πνευματικὴ ἐστία ὅλου τοῦ κόσμου. Φυσικοὶ φιλόσοφοι ὅπως ὁ Ἀναξαγόρας, ὁ Ἀρχέλαος, ὁ Παιμενίδης, ὁ Δημόκριτος καὶ ἄλλοι διήρχοντο ἐξ Ἀθηναίων καὶ παρέμενον ἄλλος περισσώτερον, ἄλλος ὀλιγότερον, καὶ ἀνέπτυσσον τὰς θεωρίας των διὰ τὴν δημοσιογίαν τοῦ κόσμου, διὰ τὰ φυσικὰ φαινόμενα, διὰ τὰ οὐράνια σώματα καὶ ἄλλα. Ταυτοχρόνως καὶ οἱ διδάσκαλοι τῆς ρητορικῆς, οἱ περίφημοι σοφισταί, ὅπως ὁ Γοργίας, ὁ Πρωταγόρας, ὁ Προδίκος, ὁ Ἰππίας καὶ ἄλλοι ἐρχόμενοι εἰς Ἀθήνας ἐδίδασκον εἰς τοὺς φιλοδόξους νέους τῶν Ἀθηναίων τὴν τέχνην τοῦ λόγου, διὰ τῆς ὁποίας θὰ κατόρθωνον οὗτοι νὰ ἐπιβάλλων πάντοτε τὴν γνώμην των εἰς τὸ λαόν καὶ ἐπομένως θὰ ἀπέκτον μεγίστην πολιτικὴν ἐπιρροὴν καὶ δύναμιν.

Ὁ Σωκράτης παρηκολούθησε τὴν πολέπλευρον αὐτὴν πνευματικὴν κίνησιν, ὅσον τοῦ ἐπέτρεπον τὰ περιχρὰ οἰκονομικὰ του μέσα καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ὠριμότητός του εἶχεν ἀποκτήσει τὴν φήμην τοῦ σοφοῦ, μάλιστα δὲ τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν τὸν εἶχεν ὀνομάσει «ἀνδρῶν ἀπάντων σοφώτατον». Πολλοὶ συνηλικιωταὶ καὶ νεώτεροί του παρηκολούθηον καθημερινῶς τὰς συζητήσεις καὶ τὰς διδασκαλίας του, τοιοῦτοτρόπως δὲ ἐσχηματίσθη περὶ αὐτὸν εὐθὺς κύκλος μαθητῶν, οἱ ὁποῖοι ἐθαύμαζον τὴν σοφίαν του καὶ τὴν ἀρετὴν του. Ἐνῶ οἱ ἄλλοι σοφοὶ ἐλάμβανον χροῖματα διὰ τὴν διδασκαλίαν των, ὁ Σωκράτης οὐ-

δέποτε εισέπραξε χορήματα ἀπὸ μαθητὰς του, εἴτε ἐντόπιοι ἦσαν εἴτε ξένοι, εἴτε πτωχοὶ εἴτε πλούσιοι. Ἦτο πολὺ ὀλιγαρκῆς καὶ λιτοδίαυτος, ἢ δὲ οἰκογενεὶά του συνετηροῦτο ἀπὸ τὰ ἀσήμαντα εἰσοδήματα τῆς μικρᾶς περιουσίας του. Ἀναμφιβόλως δὲ ἐνισχύετο ὑπὸ τοῦ ἀδελφικοῦ φίλου του Κρίτωνος.

Ὡς πολίτης ὁ Σωκράτης δὲν ἐπεδίωξε ποτὲ νὰ ἀποκτήσῃ πολιτικὴν ἐπιρροὴν καὶ νὰ καταλάβῃ ἀξιώματα. Συνεξίητει πάντοτε μὲ τοὺς φίλους καὶ μαθητὰς του περὶ ὅλων τῶν πολιτικῶν ζητημάτων καὶ διετίπουνεν ὀρθοτάτας γνώμας, ἀλλὰ ποτὲ δὲν ἐπεξίητει νὰ τὰς ἐπιβάλλῃ εἰς τὰς συγκεντρώσεις τοῦ λαοῦ. Ἐδίδασκε πάντοτε τὴν ἀπόλυτον πειθοσὴν καὶ ὑπακοὴν τοῦ ἀτόμου εἰς τὴν πολιτείαν καὶ τοὺς νόμους καὶ ἔδιδεν ὁ ἴδιος τὸ παράδειγμα μὲ τὰς πράξεις του. Κατὰ τὴν διάσκεψιν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἔλαβε μέρος εἰς τρεῖς ἐκστρατείας, εἰς τὴν Ποτιδαίαν (431), εἰς τὸ Διήλιον (424) καὶ εἰς τὴν Ἀργιόπολιν (422)· ἐθανάσθη δὲ καὶ εἰς τὰς τρεῖς διὰ τὴν σωματικὴν του ἀνοχήν, τὴν ψυχραιμίαν καὶ τὴν ἀνδρείαν. Κατὰ τὸ ἔτος 406 π.Χ. ὅτε ἐδικάζοντο οἱ στρατηγοὶ τῆς ἐν Ἀργινοῦσαις ναυμαχίας καὶ εἶχε γίνεαι πρότασις εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Δήμου νὰ διεξαχθῇ ἢ δίκη κατὰ τρόπον παρόμοιον, μόνος ὁ Σωκράτης ὑπεστήριξε μετὰ θάρρους τὸ δίκαιον, ἀδιαφορῶν διὰ τὰς ἀπειλὰς τῶν δημαγωγῶν καὶ τὸν θόρον τοῦ πλήθους. Ἐπίσης καὶ κατὰ τῷ 404 διαταχθεὶς ὑπὸ τῶν τριάκοντα τυράννων νὰ συλλάβῃ ἀθῶν πολίτην, ἠρνήθη νὰ ἐκτελέσῃ τὴν παρόμοιον διαταγὴν μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς του. Ἠγάπα δὲ τὴν πόλιν τῶν Ἀθηρῶν τόσον πολὺ, ὥστε ποτὲ δὲν ἀπεμακρύνθη ἐξ αὐτῆς πρὸς ἐπίσκεψιν ἄλλης πόλεως, ὅπως ἔπραττον πολλοὶ σύγχρονοὶ του.

Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς θεησκείας ἐξετέλει πάντοτε κατὰ τὸν καθιερωμένον τρόπον τὰς ὑποχρεώσεις του καὶ ποτὲ δὲν ἠκούσθη διδάσκων ἐναντίον τῶν θεῶν ἢ τῶν μαρτυρῶν ἢ τῶν ἱερῶν.

Παρ' ὅλα ταῦτα τὸ ἔτος 399 π.Χ. ὁ Σωκράτης κατηγορήθη ὡς «ἄθεος καὶ διαστρέφων τοὺς νέους» καὶ κατεδικάσθη ἀπὸ τὸ δικαστήριον τῆς Ἠλιαίας εἰς θάνατον.

Θὰ ἴδωμεν ἀμέσως τὰ αἴτια τῆς κατηγορίας καὶ τῆς καταδίκης.

Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΙ Η ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΟΥ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ

Οἱ φυσικοὶ φιλόσοφοι προσπαθοῦντες νὰ ἐξημερεύουν λογικῶς τὰ φυσικὰ φαινόμενα διέτεπονον θεωρίας ἀντιθέτους πρὸς τὰς θρησκευτικὰς ἰδέας τῶν Ἀθηναίων καὶ δι' αὐτὸ ἐθεωροῦντο ἄθεοι. Ἐκτὸς τοῦτου αἱ θεωρίαι των δὲν ἦσαν σύμφωνοι μεταξὺ των καὶ λόγῳ τῆς ἐντόνου προσπαθείας, τὴν ὁποίαν κατέβαλλον ὁ καθένας διὰ τὴν ἐπικορύψαι τῶν ἰδικῶν των, ἐπροκάλουν σύγχυσιν καὶ ἀμφιβολίαν ἀκόμη καὶ εἰς ἐκεῖνους οἱ ὁποῖοι ἐτίμων τὴν σοφίαν των καὶ ἤθελον νὰ τοὺς πιστεύουν.

Οἱ σοφισταὶ παραμεροῦζοντες τὰ θέματα αὐτά, τὰ ὁποῖα ἐθεώρουν ἀπρόσιτα εἰς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, ἐδίδασκον μόνον τοὺς τρόπους, διὰ τῶν ὁποίων οἱ νέοι θὰ κατόρθωσον, κατὰ τὴν γνώμην των, νὰ ἐπιτύχουν εἰς τὴν ζωὴν, δηλαδὴ νὰ ἀποκτήσουν δόναμιν, δόξαν καὶ πλοῦτη. Ὁ καλύτερος δὲ τρόπος, κατὰ τὴν διδασκαλίαν των, ἦτο ἡ ἐκμάθησις τῆς ρητορικῆς, δηλαδὴ νὰ μάθουν οἱ μαθηταὶ των νὰ χρησιμοποιοῦν τὸν λόγον μὲ τοιαύτην τέχνην, ὥστε νὰ ἐπιβάλλουν πάντοτε τὴν γνώμην των καὶ νὰ πείθουν ὅτι ἔχουν δίκαιον, καὶ ὅταν ἀκόμη ἔχουν ἄδικον. Ἄν παρεδέχοντο ὅτι ὑπάρχει ἀντικειμενικὴ ἀλήθεια καὶ ἀντικειμενικὴ ἔννοια τοῦ δικαίου. Ἡ ἀλήθεια ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὴν ὑποκειμενικὴν κρίσιν ἐκάστου ἀνθρώπου καὶ δίκαιον ἦτο «τὸ τοῦ κρείττονος συμφέρον». Ἡ θρησκεία καὶ ἡ ἠθικὴ δὲν τοὺς ἐνδιέφερον καθόλου καὶ δὲν ἠσχολοῦντο μὲ τὰ ἐξ αὐτῶν ἐξαστώμενα θέματα. Ἡ διδασκαλία αὕτη τῶν σοφιστῶν πράγματι «διέφθειρε» τοὺς νέους καὶ δι' αὐτὸ ἐκίνησε τὴν ἀγανάκτησιν πολλῶν Ἀθηναίων καὶ οἱ περισσότεροὶ σοφισταὶ συντόμως ἐξεδιώχθησαν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας.

Ὁ Σωκράτης ἦτο ἀντίθετος καὶ πρὸς τὰς δύο ομάδας. Κατεδίκαζε τὴν ἔρευναν τῶν φυσικῶν φαινομένων, διότι ἐφρόνει, ὅτι τὸ πρῶτιστον καθήκον τοῦ ἀνθρώπου ἦτο ἡ φροντίς διὰ τὴν ἀρετὴν, ἡ ὁποία γίνεται ἀντιληπτὴ καὶ καλλιιεργεῖται ὄχι διὰ τῆς γνώσεως τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, ἀλλὰ διὰ τῆς γνώσεως τοῦ ἑαυτοῦ μας (γνώθι σαυτόν). Ἐπίσης κατεδίκαζε καὶ κατεπολέμει μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις του τὸν ἠθικὸν μηδενισμόν τῶν σοφιστῶν. Παρεδέχτο καὶ ἐδίδασκεν ὅτι ὁ κόσμος κυβερνᾶται ἀπὸ ἀνοπιάτην δύναμιν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν, ἡ ὁποία ἔχει

ὡς κύριον χαρακτηριστικὸν αὐτῆς τὴν δικαιοσύνην, δηλαδή τὴν ἁρμο-
νικὴν σύνθεσιν ὄλων τῶν ἀρετῶν.

Ἐδέχεται ὅτι ὑπάρχει ἀλήθεια ἀντικειμενική, τὴν ὁποίαν ὁ ἄνθρω-
πος ἠμπορεῖ νὰ ἀνακαλύψῃ μόνον μὲ τὸν ἐπίμονον ἔλεγχον τῶν γνώ-
σεῶν του καὶ τῶν γνώσεων τῶν ἄλλων διὰ τῆς λογικῆς. Διὰ τοῦτο ἐδί-
δασκεν ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐνδιαφερώμεθα διὰ τὰς ἐπιπολαίας γνώμας
τῶν πολλῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ μόνον διὰ τὰς γνώμας τῶν σοφῶνων
καὶ τῶν εἰδικῶν. Ἐδίδασκεν ὅχι μόνον διὰ τῶν λόγων ἀλλὰ καὶ διὰ
τοῦ παραδείγματός του, ὅτι τὰ ὑλικά ἀγαθὰ δὲν ἔχουν οὐδεμίαν ἀξίαν
πρὸ τῶν πνευματικῶν καὶ τῶν ἠθικῶν. Τὰ ἀληθινὰ κοσμήματα τῆς
ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἔλεγεν, εἶναι ἡ δικαιοσύνη, ἡ σωφροσύνη, ἡ
ἀνδρεία, ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ἀλήθεια. "Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν εὐσέβειαν πρὸς
τοὺς θεοὺς καὶ τὴν φιλοπατρίαν εἶδομεν ἀνωτέρω, ὅτι ἐδιδάσκοντο
ὑπ' αὐτοῦ καὶ διὰ τῶν λόγων καὶ διὰ τῶν ἔργων του.

Διὰ τὴν διδασκαλίαν του αὐτὴν ὁ Σωκράτης εἶχε ἀποκτήσει
φίλους πολλοὺς, φανατικούς καὶ ἀφωσιωμένους, ἰδιαιτέρως μάλιστα
μεταξὺ τῶν νέων τῆς Ἀθηναϊκῆς ἀριστοκρατίας. Ἦτο ὅμως μοιραῖον
διὰ τὸν ἴδιον λόγον νὰ ἀποκτήσῃ καὶ πολλοὺς ἐχθροὺς.

Ὁ Σωκράτης ἐλέγχων τὰς γνώμας τῶν συνομιλητῶν του διὰ
νὰ καταδείξῃ τὰς πλάνας αὐτῶν καὶ νὰ ὀδηγήσῃ πρὸς τὴν ἀλήθειαν,
πολλάκις ἔφερεν αὐτοὺς εἰς δύσκολον θέσιν. Ὡς ἐκ τούτου πολλοὶ Ἀθη-
ναῖοι ἐλεγχθέντες ὑπ' αὐτοῦ ἐμνησικάκουν ἐναντίον του καὶ ἐτήρουν
ἐχθρικὴν στάσιν ἀπέναντί του. Ἄλλοι ἐθεώρουν τὴν περιφρόνησίν του
πρὸς τὰς ἐπιπολαίας γνώμας τῶν πολλῶν ὡς ὑπαιτιγμὸν ἐναντίον τοῦ
δημοκρατικοῦ πολιτεύματος καὶ τῶν ἀποφάσεων τῆς ἐκκλησίας τοῦ
δήμου. Ἄλλοι ἐθεώρουν τὴν διδασκαλίαν του περὶ τοῦ «δαίμονιου»,
τὸ ὁποῖον ἀπέτρεπεν αὐτὸν ἀπὸ ὀρισμένας πράξεις, ὡς διδασκαλίαν
νέας θρησκείας, ἀντιθέτου πρὸς τὴν θρησκείαν τῆς πόλεως. Ἄλλοι
ἐθεώρουν αὐτὸν ὑπεύθυνον διὰ τὰς πράξεις μερικῶν κακῶν ὀλιγαρχικῶν,
ὡς ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ ὁ Κριτίας, ἐπειδὴ οὗτοι κατὰ τὴν νεότητά των
εἶχον διατελέσει μαθηταὶ του. Ἄλλοι τέλος, χωρὶς νὰ γνωρίζουν κα-
θόλου τὴν διδασκαλίαν του, τὸν συνέχεον μὲ τοὺς σοφιστὰς καὶ τοὺς
μετεωρολόγους, τοὺς ὁποίους ἐθεώρουν αἰτίους τῆς διαφθορᾶς τῆς νεο-
λαίας καὶ τῆς παρακμῆς τῆς πόλεως.

Δι' ὄλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ὅταν τὸ ἔτος 399 π.Χ. τρεῖς Ἀθη-
ναῖοι, ὁ Μέλητος, ὁ Ἄνυτος καὶ ὁ Λύκων, κατηγορήσαν τὸν Σωκράτην

ὅτι ἀδὲν πιστεύει εἰς τοὺς θεοὺς τῆς πόλεως ἀλλὰ διδάσκει νύαν θρησκείαν καὶ διαφθείρει τοὺς νέους» (δηλαδή τοὺς κάμνει ἐπιβλαβεῖς εἰς τὴν πόλιν), τὸ δικαστήριον τῆς Ἡλιαίας ἀποτελούμενον ἀπὸ 500 κληρωτοὺς δικαστὰς τὸν καταδίκασε μὲ πλειοψηφίαν 60 ψήφων εἰς θάνατον.

Εἰς τὴν καταδίκην ὅμως αὐτὴν εἶναι βέβαιον ὅτι πολὺ συνετέλεσε καὶ ἡ ὑπερήφανος στάσις τοῦ Σωκράτους ἐν τῷ δικαστηρίῳ καὶ ἡ ἀπόλυτος περιφρόνησίς του πρὸς ὅλα τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα θὰ διέθετον συμπλοθῶς ὑπὲρ αὐτοῦ σημαντικὸν μέρος τῶν δικαστῶν.

Τὴν στάσιν τοῦ Σωκράτους κατὰ τὴν δίκην καὶ τὴν ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ διδασκαλίαν του κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς ζωῆς του μαρθάνομεν ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Πλάτωνος («Ἀπολογία», «Κριτίων», καὶ «Φαίδων»).

Ὁ Σωκράτης δὲν ἠσυχολήθη καθόλου μὲ τὴν συγγραφήν. Τὴν διδασκαλίαν του καὶ τὴν ζωὴν του γνωρίζομεν ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν μαθητῶν του Πλάτωνος καὶ Ξενοφῶντος.

Η «ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ»

Πότε ἀκριβῶς ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ἡ «Ἀπολογία Σωκράτους», δὲν γνωρίζομεν. Πιθανότατα ἐγράφη εἰς τὰς Ἀθήνας μεταξὺ τῶν ἐτῶν 395 — 390 π.Χ. Ὁ Πλάτων ἐπαρελθὼν εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τὰ Μέγαρα ἀνέλαβε διὰ σειρᾶς ἔργων νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν μνήμην τοῦ διδασκάλου του καὶ νὰ δείξῃ ποία ἦτο ἡ πραγματικὴ διδασκαλία του. Ἐν τῇ «Ἀπολογίᾳ» μᾶς παρουσιάζει τὸν ἴδιον τὸν Σωκράτη ὁμιλοῦντα πρὸς τοὺς δικαστὰς του καὶ ἀνατρέποντα τὴν κατ' αὐτοῦ διατυπωθεῖσαν κατηγορίαν. Ἡ «ἀπολογία» αὕτη δὲν εἶναι βεβαίως πιστὴ ἀπόδοσις τῶν ὑπὸ τοῦ Σωκράτους λεχθέντων, διότι οὔτε πρακτικὰ ἐκρατοῦντο τότε, ὅπως σήμερον, οὔτε ὁ Σωκράτης εἶχεν ἐτοιμάσει ἐκ τῶν προτέων τὴν ἀπολογίαν του. Ἐννοεῖται λοιπὸν ὅτι ὁ Πλάτων, ὁ ὁποῖος ἦτο παρὼν κατὰ τὴν δίκην, ἔγραψεν αὐτὴν ὅπως τὴν ἐνεθυμῆτο καὶ ἐφρόντισεν ἰδίως νὰ τονίσῃ τὰ σπουδαιότερα μέρη αὐτῆς, χωρὶς νὰ ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, ἐφ' ὅσον τὸ βιβλίον του θὰ ἀνεγνώσκετο ἀπὸ ἀνθρώπους γνωρίσαντας καὶ ἐνεθυμωμένους, ὅπως αὐτός, τὰ γεγονότα.

Ἡ «Ἀπολογία» ἀποτελεῖται κυρίως ἀπὸ τρία τμήματα. Τὸ πρῶτον

τμήμα (κεφ. 1 — 24) περιλαμβάνει 1) τὸ γενικὸν προσοίμιον, 2) τὴν ἀναίρεσιν τῶν παλαιῶν κατηγοριῶν, 3) τὴν ἀναίρεσιν τῆς κατηγορίας τοῦ Μελήτου καὶ 4) τὴν δικαιολογίαν τοῦ Σωκράτους διὰ τὸν τρόπον τῆς ζωῆς του καὶ διὰ τὴν στάσιν του ἐν τῷ δικαστηρίῳ.

Ὅταν ἐτελείωσεν αὐτὸ τὸ τμήμα τῆς ἀπολογίας του, τὸ δικαστήριον ἐξέδωκε τὴν πρώτην ἀπόφασιν αὐτοῦ, κατὰ τὴν ὁποίαν διὰ ψήφων 280 κατὰ 220 ὁ Σωκράτης ἐθεωρήθη ἔνοχος τῆς ἀποδιδομένης αὐτῷ κατηγορίας καὶ ἐκλήθη νὰ ὁμιλήσῃ καὶ πάλιν διὰ τὴν ποινὴν. Ὁ κατηγορὸς εἶχεν ὁρίσει ὡς ποινὴν τὸν θάνατον. Ὁ Σωκράτης εἶχε δικαίωμα νὰ ἀντιπροτείνῃ ἄλλην ποινὴν. Τότε ὁ Σωκράτης εἶπε πρὸς τοὺς δικαστὰς τὰ περιλαμβανόμενα εἰς τὸ 2ον τμήμα τῆς ἀπολογίας του (κεφ. 25—28) καὶ ἐκεῖνοι ὀργισθέντες κατεδίκασαν αὐτὸν εἰς θάνατον μὲ πλειοψηφίαν μεγαλυτέραν τῆς προηγουμένης. Μετὰ τὴν τελικὴν καταδίκην ὁ Σωκράτης ἐποφελούμενος μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος, κατὰ τὸ ὅποιον θὰ παρέμενεν ἀκόμη εἰς τὸ δικαστήριον, ἀπηύθυνε τοὺς τελευταίους λόγους αὐτοῦ πρὸς τοὺς δικαστὰς, οἱ ὅποιοι τὸν κατέδικασαν καὶ πρὸς τοὺς δικαστὰς πρὸς ἔδωσαν εἰς αὐτὸν ἀθωωτικὴν ψήφον.

Ἡ καταδίκη του ἔπρεπε νὰ ἐκτελεσθῇ τὴν ἐπομένην ἡμέραν. Ἐπειδὴ ὅμως ἀνεχώρησε τὴν ἡμέραν τῆς καταδίκης διὰ τὴν Ἀῆλον, ὅπου ἐτελοῦντο ἐορταὶ τοῦ Ἀπόλλωνος, τὸ ἱερὸν πλοῖον τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἕως ὅτου ἐπιστρέψῃ ἀπηγορεύετο ἡ ἐκτέλεσις θανατικῆς ποινῆς, παρέμεινεν εἰς τὸ δεσμωτήριον 30 ἡμέρας, συνδιαλεγόμενος πάντοτε μὲ τοὺς μαθητὰς του. Ἀπὸ τὰς συνομιλίαις του αὐτὰς μᾶς διέσωσεν ὁ Πλάτων εἰς τοὺς περιφημίμων διαλόγους «Κρίτων» καὶ «Φαίδων».

ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ

Α'

Χαρακτηρισμός τῆς ὁμιλίας τῶν κατηγορῶν. Προσδιορισμός
τοῦ τρόπου τῆς ἀπολογίας.

Κεφ. I. Τί ἐπάθατε σεῖς, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀπὸ τὴν ὁμιλίαν τῶν κατηγορῶν μου δὲν γνωρίζω· ἐγὼ πάντως ὀλίγον ἔλειψε νὰ λησμονήσω ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτὸν μου ἐξ αἰτίας των· με̄ τόσην πειστικότητα ὠμίλου. Καὶ ὅμως δὲν εἶπαν σχεδὸν τίποτε τὸ ἀληθές. Ἀπὸ τὰ πολλὰ δὲ ψεῦδη, τὰ ὑποῖα εἶπαν, ἐθαύμασα πρὸ πάντων ἓνα, δηλαδὴ τὴν σύστασιν πού σᾶς ἔκαμαν, ὅτι πρέπει νὰ προσέχετε μήπως ἐξαπατηθῆτε ὑπ' ἐμοῦ, διότι τάχα εἶμαι δεινὸς ρήτωρ. Τὸ νὰ μὴν ἐντραποῦν δηλαδὴ, διότι ἀμέσως θὰ διαψευθοῦν ἀπὸ μένα ἐμπράκτως, ὅταν θὰ γίνῃ φανερόν ὅτι δὲν εἶμαι καθόλου δεινὸς εἰς τὴν ρητορικὴν, τοῦτο μοῦ ἐφάνη ὅτι εἶναι τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἀναισχυντίας των, ἐκτὸς ἂν ὀνομάζουσι δεινὸν ρήτορα τὸν λέγοντα τὴν ἀλήθειαν. Ἄν βέβαια ἐννοοῦν τοῦτο, ἐγὼ θὰ παρεδεχόμεν ὅτι εἶμαι ρήτωρ, ὅχι ὅμως κατὰ τὸν ἰδικὸν τους τρόπον. Διότι αὐτοί, καθὼς λέγω, δὲν εἶπαν τίποτε τὸ ἀληθές, ἐκτὸς ἀπὸ καμμίαν ἀσήμαντον λεπτομέρειαν, ἀπὸ ἐμένα ὅμως θὰ ἀκούσετε ὅλην τὴν ἀλήθειαν. Ἀλλά, μὰ τὸν Δία, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δὲν θὰ ἀκούσετε λόγους ἐξωραϊσμένους με̄ ὠραίας φράσεις καὶ λέξεις, οὔτε στολισμένους με̄ σχήματα. Θὰ ἀκούσετε μίαν ὁμιλίαν χωρὶς σχέδιον, με̄ τὰς λέξεις πού τυχαίως μοῦ ἔρχονται. Διότι πιστεύω, ὅτι αὐτὰ πού λέγω εἶναι δίκαια καὶ κανεὶς ἀπὸ σᾶς νὰ μὴ περιμένη ἄλλον τρόπον ἀπολογίας. Ἄλλως τε δὲν θὰ ἤρμοζε καθόλου, ὦ ἄνδρες, εἰς τὴν σημερινὴν ἡλικίαν μου νὰ παρουσιάζωμαι ἐνώπιόν σας καὶ νὰ συνθέτω τεχνικούς λόγους, ὡσάν νεανίσκος. Καὶ δι' αὐτὸ ἀκριβῶς, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ζητῶ ἀπὸ σᾶς, καὶ πολὺ σᾶς παρακαλῶ, ἐὰν με̄ ἀκούσετε νὰ ἀπολογούμαι με̄ τὰ ἴδια λόγια, πού ἐσυνήθιζον νὰ ὀμιλῶ καὶ εἰς τὴν ἀγοράν,

πλησίον εἰς τὰς τραπέζας τῶν ἀργυραμοιβῶν καὶ εἰς ἄλλα μέρη, ὅπου πολλοὶ ἀπὸ σᾶς μὲ ἔχουν ἀκούσει, μήτε νὰ παραξενεύεσθε μήτε νὰ θορυβῆτε δι' αὐτό. Διότι τὸ ζήτημα ἔχει ὡς ἐξῆς: Ἐγὼ ἐμφανίζομαι ἐνώπιον δικαστηρίου τώρα διὰ πρώτην φοράν εἰς ἡλικίαν ἐβδομηκοντα ἐτῶν καὶ ἐπομένως εἶμαι ἐντελῶς ξένος τοῦ τρόπου τῆς ὀμιλίας ἐδῶ. Ὅπως λοιπόν, ἂν ἐτύχαινε νὰ εἶμαι πραγματικῶς ξένος, θὰ μὲ ἐσυγχωρεῖτε βεβαίως, ἐὰν ἐχρησιμοποιῶν τὴν γλῶσσαν καὶ τὸν τρόπον τῆς ὀμιλίας, μὲ τὰ ὅποια ἀνετράφη, ἔτσι καὶ τώρα σᾶς παρακαλῶ διὰ τοῦτο, τὸ ὅποιον θεωρῶ δίκαιον, δηλαδὴ νὰ παραβλέψετε τὸν τρόπον τῆς ὀμιλίας μου, ὃ ὅποιος ἴσως νὰ εἶναι χειρότερος, ἴσως καὶ καλύτερος ἀπὸ τὸν συνήθη, νὰ ἐξετάσετε δὲ καὶ νὰ ἐπιστήσετε τὴν προσοχὴν σας εἰς τοῦτο, ἐὰν λέγω δίκαια ἢ ὄχι. Διότι αὕτη εἶναι ἡ ἀρετὴ τοῦ δικαστοῦ, τοῦ δὲ ρήτορος νὰ λέγῃ τὴν ἀλήθειαν.

Β'

Ἀνασκευὴ τῶν παλαιότερων κατηγοριῶν.

II. Πρῶτον, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, εἶναι δίκαιον νὰ ἀπολογηθῶ διὰ τὰς πρώτας ἐναντίον μου ψευδεῖς κατηγορίας καὶ τοὺς πρώτους κατηγοροὺς, κατόπιν δὲ διὰ τὰς μεταγενεστέρας καὶ τοὺς μεταγενεστέρους. Διότι ἐμένα μὲ ἔχουν κατηγορήσει καὶ ἀπὸ παλαιά, ἐπὶ πολλὰ ἔτη μέχρι τώρα, πολλοὶ καὶ χωρὶς νὰ λέγουν τίποτε τὸ ἀληθές, τοὺς ὁποίους ἐγὼ φοβοῦμαι περισσότερο ἀπὸ τὸν Ἄνυτον καὶ τοὺς συντρόφους του, ἂν καὶ εἶναι καὶ αὐτοὶ ἐπίφοβοι. Ἐκεῖνοι ὅμως εἶναι περισσότερο ἐπίφοβοι, ὃ ἄνδρες, διότι αὐτοὶ παραλαμβάνοντες πολλοὺς ἀπὸ σᾶς ἀπὸ τὴν παιδικὴν σας ἡλικίαν μὲ κατηγοροῦν καὶ προσεπάθουν νὰ σᾶς πείσουν, ὅτι ὑπάρχει κάποιος Σωκράτης, σοφὸς ἄνθρωπος, ὃ ὅποιος μελετᾷ τὰ οὐράνια φαινόμενα καὶ ἔχει ἐξετάσει ὅλα τὰ ὑπὸ τὴν γῆν καὶ κάμνει τὸ ἄδικον δίκαιον. Αὐτοί, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅσοι διέσπειραν αὐτὴν τὴν φήμην, εἶναι οἱ ἐπίφοβοι κατηγοροὶ μου, διότι οἱ ἀκούοντες ἔχουν τὴν γνώμην, ὅτι οἱ ἀσχολούμενοι μὲ αὐτὰ τὰ ζητήματα οὔτε Θεοὺς πιστεύουν. Ἐκτὸς τούτου οἱ κατηγοροὶ αὐτοὶ εἶναι πολλοὶ καὶ μὲ ἔχουν κατηγορήσει ἐπὶ πολὺν ἤδη χρόνον καὶ μάλιστα ὀμιλοῦντες πρὸς ὑμᾶς κατὰ τὴν ἡλικίαν ποῦ ἦτο πολὺ εὐκόλον νὰ πιστεῦσητε, διότι εἴσθε παιδιά, μερικοὶ δὲ καὶ μειράκια, καὶ κατηγοροῦντες πραγματικῶς ἐρήμην, χωρὶς νὰ ἀπολογῆται κανεὶς. Ἀλλὰ τὸ πλέον

παράδοξον από όλα είναι ότι δεν δύναμαι να γνωρίζω και να είπω ούτε τὰ ὀνόματά των, ἐκτὸς ἂν κανείς από αὐτούς είναι κατὰ τύχην κωμωδιογράφος. "Ὅσοι ὅμως μὲ κατηγοροῦν ἀπὸ φθόνου καὶ συκοφαντικὴν διάθεσιν προσπαθοῦντες νὰ σᾶς πείσουν καὶ ὅσοι πεισθέντες οἱ ἴδιοι προσεπάθουν νὰ πείσουν ἄλλους, αὐτοὶ μὲ φέρουν εἰς μεγίστην ἀμηχανίαν, διότι δὲν εἶναι δυνατόν οὔτε νὰ φέρω κανέναν ἐδῶ, οὔτε νὰ τὸν ἐλέγξω, ἀλλὰ εὐρίσκομαι εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἀπολογοῦμαι καὶ νὰ ἐλέγχω χωρὶς νὰ ἀποκρίνεται κανείς, ἀκριβῶς ὡσάν νὰ μάχωμαι ἐναντίον ἀοράτου ἐχθροῦ. Δεχθῆτε λοιπὸν καὶ σεῖς αὐτὸ πού λέγω, ὅτι ὑπάρχουν δύο ὀμάδες κατηγορῶν μου, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκεῖνοι πού μὲ κατηγοροῦσαν πρὸ ὀλίγου, ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ πρὸ πολλοῦ, περὶ τῶν ὁποίων τώρα ὁμιλῶ, καὶ συμφωνήσατε ὅτι πρέπει νὰ ἀπολογηθῶ πρῶτον πρὸς αὐτούς, διότι αὐτούς ἠκούσατε κατηγοροῦντας πρωτύτερα καὶ πολὺ περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἐπομένους. Ἐχει καλῶς. Πρέπει λοιπὸν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, νὰ ἀπολογηθῶ καὶ νὰ ἐπιχειρήσω νὰ ἐκριζώσω ἀπὸ τὸν νοῦν σας ἐντὸς ὀλίγης ὥρας, τὴν δυσφημητικὴν γνώμην, τὴν ὁποίαν ἀπεκτήσατε κατὰ τὴν διάρκειαν μακροῦ χρόνου. Θὰ ἐπεθύμουν βέβαια νὰ πραγματοποιηθῆ τοῦτο, ἂν εἶναι τὸ καλύτερον διὰ σᾶς καὶ δι' ἐμέ, καὶ νὰ ἐπιτύχω κάποιον καλὸν ἀποτέλεσμα μὲ τὴν ἀπολογίαν μου. Νομίζω ὅμως ὅτι εἶναι δύσκολον καὶ ἀντιλαμβάνομαι ἀρκετὰ καλὰ τὴν δυσκολίαν του. Πάντως ἐγὼ πρέπει νὰ συμμορφωθῶ μὲ τὸν νόμον καὶ νὰ ἀπολογηθῶ, καὶ τὰ πράγματα ἄς ἔλθουν ὅπως θέλει ὁ θεός.

III. Ἄς ἐξετάσωμεν ἐξ ἀρχῆς, ποία εἶναι ἡ κατηγορία, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐδημιουργήθη ἡ κακὴ φήμη μου, τὴν ὁποίαν παραδεχόμενος καὶ ὁ Μέλητος κατέθεσεν ἐναντίον μου τὴν γραπτὴν ταύτην καταγγελίαν. Ἔστω. Τί λέγοντες λοιπὸν μὲ ἐδυσφήμουν οἱ δυσφημηταί μου; Πρέπει νὰ διατυπώσω τὴν κατηγορίαν των, ὡσάν νὰ ἀναγινώσκω ἔνορκον κατάθεσιν αὐτῶν ἐνώπιον τοῦ ἄρχοντος. «Διαπράττει ἀδίκημα ὁ Σωκράτης καὶ ἐπιδίδεται εἰς παρανόμους ἀσχολίας ἐρευνῶν τὰ συμβαίνοντα ὑπὸ τὴν γῆν καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ μετατρέπων τὸ ἄδικον εἰς δίκαιον καὶ διότι διδάσκει αὐτὰ καὶ εἰς ἄλλους». Τιοαύτη περίπου εἶναι ἡ κατηγορία, διότι αὐτὰ ἐβλέπατε καὶ σεῖς εἰς τὴν κωμωδίαν τοῦ Ἀριστοφάνους. Ἐβλέπατε δηλαδὴ ἐκεῖ κάποιον Σωκράτην νὰ αἰωρῆται ἰσχυριζόμενος ὅτι ἀεροβατεῖ καὶ νὰ φλυαρῆ πολλάς ἄλλας φλυαρίας περὶ ζητημάτων, διὰ τὰ ὁποῖα ἐγὼ δὲν γνωρίζω τίποτε οὔτε ση-

μαντικόν οὔτε ἀσήμαντον. Καί δὲν τὸ λέγω τοῦτο ὡς περιφρόνησιν πρὸς τὴν ἐπιστήμην αὐτήν, ἂν τυχὸν ὑπάρχῃ κανεὶς σοφὸς ὡς πρὸς αὐτὰ τὰ ζητήματα, διότι τάχα φοβοῦμαι μήπως ἀντιμετωπίσω καὶ ἄλλας κατηγορίας ὑπὸ τοῦ Μελήτου. Ἀλλὰ πραγματικῶς, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἐγὼ δὲν ἔχω οὐδεμίαν σχέσιν μὲ αὐτά. Ἐπικαλοῦμαι δὲ ὡς μάρτυρας τοὺς περισσοτέρους ἀπὸ σᾶς τοὺς ἰδίους, καὶ ἔχω τὴν δικαίαν ἀξίωσιν, νὰ ὁμιλήσετε καὶ νὰ διαφωτίσετε τοὺς ἄλλους, ὅσοι μὲ ἔχετε ἀκούσει κάποτε νὰ συζητῶ. Καὶ πολλοὶ ἀπὸ σᾶς μὲ ἔχετε ἀκούσει. Λέγετε λοιπὸν μεταξύ σας, ἂν ὅποτεδῆποτε κανεὶς ἀπὸ σᾶς μὲ ἤκουσε νὰ συζητῶ ἢ ὀλίγον ἢ πολὺ δι' αὐτὰ τὰ θέματα, καὶ ἐξ αὐτῶν θὰ ἐννοήσετε, ὅτι παρόμοιοι εἶναι καὶ αἱ ἄλλαι κατηγορίαι, τὰς ὁποίας οἱ πολλοὶ διατυπώνουν ἐναντίον μου.

IV. Ἀλλὰ βεβαίως οὔτε ἐξ αὐτῶν εἶναι τίποτε πραγματικόν, οὔτε τὸ ὅτι ἐγὼ ἀναλαμβάνω νὰ ἐκπαιδεύω ἄλλους ἀνθρώπους καὶ εἰσπράττω χρήματα, ἂν ἤκούσατε κανένα νὰ τὸ λέγῃ, εἶναι ἀληθές. Μαλονότι καὶ τοῦτο κατὰ τὴν γνώμην μου εἶναι ἐντιμον, ἂν κανεὶς εἶναι ἀξίος νὰ ἐκπαιδεύῃ ἄλλους ἀνθρώπους, ὅπως ὁ Γοργίας ὁ Λεοντίνος καὶ ὁ Πρόδικος ὁ Κεῖος καὶ ὁ Ἴππίας ὁ Ἡλεῖος. Διότι κάθε ἓνας ἐξ αὐτῶν, ὦ ἄνδρες, ἔχει τὴν ἰκανότητα μεταβαίνων εἰς ἐκάστην πόλιν νὰ πείθῃ τοὺς νέους, οἱ ὁποῖοι ἠμποροῦν νὰ συναναστρέφονται οἷονδῆποτε συμπολίτην των δωρεάν, τοὺς πείθει, ἐπαναλαμβάνω, νὰ ἐγκαταλείψουν τὰς ἐκεῖ συναναστροφὰς των καὶ νὰ συναναστρέφονται μόνον μὲ αὐτὸν πληρώνοντες χρήματα, καὶ ἐπὶ πλέον νὰ τοῦ γνωρίζουν καὶ εὐγνωμοσύνην. Ἐδῶ εἰς τὴν πόλιν μας ὑπάρχει καὶ ἓνας ἄλλος σοφὸς ἀπὸ τὴν Πάρον, καθὼς ἐπληροφορήθην. Ἔτυχε δηλαδὴ νὰ συναντήσω τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ἐπλήρωσε εἰς τοὺς σοφιστὰς χρήματα περισσότερα ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους μαζί, τὸν Καλλίαν τὸν υἱὸν τοῦ Ἴππονίκου. Τὸν ἠρώτησα λοιπὸν, διότι ἔχει δύο υἱούς, καὶ τοῦ εἶπον «ὦ Καλλία, εἰάν οἱ υἱοὶ σου ἦσαν πῶλοι ἢ μῶσχοι, θὰ ἠμπορούσαμεν νὰ προσλάβωμεν ἐπὶ μισθῷ δι' αὐτούς ἓνα ἐπιμελητὴν, ὁ ὁποῖος θὰ τοὺς ἔκαμνε τελείους ὡς πρὸς τὴν ἀρετὴν πού ταιριάζει εἰς τὸ εἶδος των. Αὐτὸς θὰ ἦτο κάποιος ἀσχολούμενος ἢ μὲ τὴν ἵππικὴν ἢ μὲ τὴν γεωργίαν. Τώρα ὅμως, ἀφοῦ πρόκειται περὶ ἀνθρώπων, ποῖον ἐπιμελητὴν σκέπτεσαι νὰ προσλάβῃς δι' αὐτούς; Ποῖος εἶναι ὁ εἰδικὸς διὰ τὴν ἀρετὴν, πού ἀρμόζει εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς πολίτας; Νομίζω πῶς θὰ τὸ ἔχῃς σκε-

φθῆ, ἀροῦ ἀπέκτησες υἱούς. Ὑπάρχει κανείς ἢ ὄχι ;» Βεβαιότατα, εἶπεν ἐκεῖνος, ὑπάρχει. Ποῖος εἶναι, εἶπον ἐγώ, ἀπό ποῦ καὶ πόσα θέλει διὰ τὴν διδασκαλίαν ; Ὁ Εὐῆνος, μοῦ ἀπεκρίθη, ὁ Σωκράτη, ἀπὸ τὴν Πάρον καὶ θέλει πέντε μναίς. Τότε ἐγὼ ἐμακάρισα τὸν Εὐῆνον, ἂν πράγματι ἔχει αὐτὴν τὴν ἱκανότητα καὶ εἶναι τόσο μετρίοφρων διὰ τὴν ἀξίαν τῆς διδασκαλίας του. Ἐγὼ ἀσφαλῶς θὰ ἐκαμάρωνα καὶ θὰ ὑπερφηφανευόμην, ἂν εἶχον αὐτὴν τὴν ἐπιστήμην. Ἀλλὰ δὲν τὴν ἔχω, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι.

V. Ἐδῶ λοιπὸν ἴσως κανείς ἀπὸ σᾶς διατυπώσῃ τὴν ἐξῆς ἐρώτησιν : Ἀλλὰ τί συμβαίνει, ὦ Σωκράτη, μὲ σένα ; Ἀπὸ ποῖαν αἰτίαν ἐδημιουργήθησαν αὐταὶ αἱ συκοφανταί ἐναντίον σου ; Διότι βέβαια, ἂν σὺ δὲν εἶχες καμμίαν ἀσχολίαν περισσύτερον παράδοξον ἀπὸ τὰς ἀσχολίας τῶν ἄλλων, δὲν θὰ ἐδημιουργεῖτο τόσοσ λόγος καὶ τόση δυσφήμησις, ἐφ' ὅσον δὲν ἐπραττες τίποτε διαφορετικὸν ἀπὸ τοὺς πολλούς. Εἰπέε μας λοιπὸν τί συμβαίνει, διὰ νὰ μὴ σὲ-κρίνωμεν καὶ ἡμεῖς ἐκ τοῦ προχείρου. Αὐτὴ ἡ ἐρώτησις μοῦ φαίνεται πὼς εἶναι δικαία καὶ ἐγὼ θὰ προσπαθῆσω νὰ σᾶς ἀποδείξω τί τέλος πάντων εἶναι ἐκεῖνο ποῦ μοῦ ἐδημιούργησε τὸ ὄνομα καὶ τὴν συκοφαντίαν. Ἀκούετε λοιπὸν. Ἴσως φανῶ εἰς τινὰς ἐξ ὑμῶν ὅτι ἀστειεύομαι, νὰ εἰσθε ὅμως βέβαιοι, ὅτι θὰ σᾶς εἶπω ὅλην τὴν ἀλήθειαν. Ἐγὼ δηλαδὴ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δὲν ἀπέκτησα τὸ ὄνομα τοῦτο δι' οὐδεμίαν ἄλλην ἀφορμὴν παρὰ διὰ κάποιαν σοφίαν. Ποία ἀκριβῶς εἶναι αὐτὴ ἡ σοφία ; Αὐτὴ ἡ ὁποία εἶναι ἴσως ἡ προσιτὴ εἰς τὸν ἄνθρωπον. Διότι πραγματικὰ κινδυνεύω νὰ εἶμαι σοφὸς ὡς πρὸς τὴν σοφίαν αὐτήν. Ἐκεῖνοι δὲ περὶ τῶν ὁποίων ἐκαμνον προηγουμένως λόγον ἢ ἔχουν κάποιαν σοφίαν ὑπεράνθρωπον ἢ δὲν γνωρίζω τί συμβαίνει μὲ αὐτούς. Διότι ἐγὼ βέβαια δὲν κατέχω τὴν σοφίαν αὐτήν καὶ ὅποιος λέγει ὅτι τὴν κατέχω, ψεύδεται καὶ τὸ λέγει πρὸς συκοφαντίαν μου. Σᾶς παρακαλῶ δέ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ ἂν σᾶς φανῶ, ὅτι λέγω μεγάλον λόγον, μὴ θορυβήσητε, διότι ὁ λόγος τὸν ὁποῖον θὰ εἶπω δὲν εἶναι ἰδικὸς μου, ἀλλὰ καθὼς θὰ δείξω προσέρχεται ἀπὸ ἀξιόπιστον κατὰ τὴν κρίσιν σας ὁμιλητήν. Δηλαδὴ θὰ σᾶς φέρω ὡς μάρτυρα διὰ τὴν σοφίαν μου, ἂν ὑπάρχῃ κάποια καὶ ποίου εἶδους εἶναι, τὸν θεὸν τὸν λατρευόμενον ἐν Δελφοῖς. Ἄν δὲν ἀπατῶμαι, γνωρίζετε τὸν Χαιρεφῶντα. Αὐτὸς ἦτο καὶ ἰδικὸς μου φίλος ἐκ νεανικῆς ἡλικίας καὶ τῆς Δημοκρατίας φίλος καὶ ἐξωρίσθη μαζί σας κατὰ τὴν τελευταίαν

ἐξορίαν καὶ ἐπανῆλθε μαζί σας. Καὶ γνωρίζετε βέβαια ποῖος ἦτο ὁ Χαι-
ρεφῶν, πόσον ἄρμητικὸς δηλαδὴ εἰς ὅ,τι ἤθελε νὰ ἐκτελέσῃ. Αὐτὸς λοι-
πὸν κάποτε ἐπῆγεν εἰς τοὺς Δελφούς καὶ εἶχε τὴν τόλμην νὰ ζητήσῃ
τὸν ἐξῆς χρησμόν. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐπαναλαμβάνω τὴν παράκλησιν,
μὴ θορυβεῖτε, ὦ ἄνδρες. Ἐπρώτησε δηλαδὴ, ἂν εἶναι κανεὶς σοφώτερός
μου. Ἐχρησιμοδότησε δὲ ἡ Πυθία ὅτι δὲν εἶναι κανεὶς σοφώτερός μου.
Αὐτὰ θὰ τὰ βεβαιώσῃ εἰς ὑμᾶς ὡς μάρτυς αὐτὸς ἐδῶ ὁ ἀδελφός του,
διότι ἐκεῖνος ἔχει ἀποθάνει.

VI. Προσέξατε τώρα διατὶ τὰ λέγω αὐτὰ: διότι πρόκειται νὰ σᾶς
ἐκθέσω ἀπὸ τοῦ προῆλθεν ἢ ἐναντίον μου διαβολῆ. Ἐγὼ δηλαδὴ, ὅταν
ἤκουσα αὐτὰ, ἤρχισα νὰ σκέπτομαι ὡς ἐξῆς περίπου: τί τάχα ἐννοεῖ
ὁ Θεὸς καὶ τί ὑπαινίσσεται; Διότι ἐγὼ γνωρίζω καλὰ τὸν ἑαυτὸν μου,
ὅτι δὲν εἶμαι οὔτε πολὺ οὔτε ὀλίγον σοφός, τί λοιπὸν ἐννοεῖ, ὅταν λέγει
ὅτι ἐγὼ εἶμαι σοφώτατος; Νὰ ψεύδεται εἶναι ἀδύνατον, διότι δὲν εἶναι
θεμιτὸν εἰς αὐτόν. Ἐπὶ πολὺν χρόνον λοιπὸν εὐρισκόμεν ἰσχυρὰ εἰς ἀπορίαν,
τί τάχα ἐννοεῖ, τέλος δὲ ὕστερα ἀπὸ πολλοὺς δισταγμοὺς ἤρχισα νὰ
κάμνω τὴν ἐξῆς περίπου ἔρευναν. Ἐπλησίασα κάποιον ἀπὸ τοὺς νομι-
ζομένους ὅτι εἶναι σοφοί, μετὰ τὴν ἰδέαν ὅτι ἐκεῖ περισσότερον ἀπὸ ὅπου-
δήποτε ἄλλου θὰ ἐλέγξω τὸ μαντεῖον καὶ θὰ ἀποδείξω εἰς τὸν χρησμόν,
ὅτι αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος εἶναι σοφώτερός μου, σὺ δὲ εἶπες ἐμένα. Ἐξετάζων
λοιπὸν μετ' ἐπιμονῆς αὐτόν καὶ συζητῶν μετ' αὐτοῦ — δὲν εἶναι δὲ κα-
θόλου ἀνάγκη νὰ ἀναφέρω τὸ ὄνομά του, πάντως ἦτο κάποιος ἀπὸ
τοὺς πολιτικοὺς αὐτὸς μετὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ ὁποίου ἐπαθα, ὦ ἄνδρες
Ἀθηναῖοι, αὐτὴν τὴν ἐκπλήξιν — ἐσχημάτισα τὴν γνώμην ὅτι ὁ ἄνθρω-
πος αὐτὸς ἐφαίνετο μὲν ὅτι ἦτο σοφός καὶ εἰς ἄλλους πολλοὺς καὶ
πρὸ πάντων εἰς τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλὰ δὲν ἦτο. Ἐν συνεχείᾳ προσεπά-
θουν νὰ τοῦ δεῖξω, ὅτι ἐνόμιζε μὲν πὼς εἶναι σοφός, ἀλλὰ δὲν ἦτο. Ἀπὸ
τὸ γεγονός αὐτὸ λοιπὸν καὶ εἰς ἐκεῖνον ἔγινα μισητός καὶ εἰς πολλοὺς
ἄλλους ἐκ τῶν παρόντων. Ὅταν δὲ τέλος πάντων ἀνεχώρησα, ἐσκεπτό-
μην ἐνδομύχως, ὅτι ἐγὼ εἶμαι σοφώτερος ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον,
διότι σχεδὸν κανεὶς ἀπὸ τοὺς δύο μας δὲν γνωρίζει τίποτε καλὸν καὶ
ὠφέλιμον, ἀλλὰ αὐτὸς μὲν νομίζει ὅτι γνωρίζει κάτι χωρὶς νὰ γνωρίζῃ,
ἐνῶ ἐγὼ οὔτε γνωρίζω οὔτε νομίζω ὅτι γνωρίζω. Φαίνεται λοιπὸν
ὅτι ἐγὼ εἶμαι σοφώτερος αὐτοῦ κατὰ τὴν μικρὰν αὐτὴν λεπτομέρειαν,
ὅτι ὅσα δὲν γνωρίζω, δὲν νομίζω, ὅτι τὰ γνωρίζω. Μετὰ ταῦτα ἐπλη-

σίασα κάποιον άλλον εκ τῶν νομιζομένων σφωτέρων ἐκείνου καὶ ἐσχημάτισα πάλιν τὴν ἰδίαν γνώμην. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ ἔγινα μισητὸς καὶ εἰς ἐκεῖνον καὶ εἰς ἄλλους πολλοὺς.

VII. Ὑστερα πλέον ἤρχισα νὰ πλησιάζω ὅλους κατὰ σειράν. Ἀντελαμβάνομην βεβαίως ὅτι ἐγινόμην μισητὸς καὶ ἐλυπούμην καὶ ἐφοβούμην δι' αὐτό, ἀλλὰ ἐφρόνουν ὅτι ἦτο ἀνάγκη νὰ ἀσχοληθῶ σοβαρώτατα μὲ τὸ νόημα τοῦ θεοῦ χρησιμοῦ. Ἐπρεπε λοιπὸν διὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ χρησιμοῦ νὰ πλησιάζω ὅλους, ὅσοι ἐνομιζοντο ὅτι γνωρίζουν κάτι. Καὶ — μὰ τὸν κύνα — ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, διότι πρέπει νὰ σᾶς εἰπῶ ὅλην τὴν ἀλήθειαν, διεπίστωσα πραγματικῶς, κάτι παράδοξον· οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι ποὺ ἐθεωροῦντο ἄριστοι εἰς τὸ ἔργον των μοῦ ἐφάνησαν, ὅταν ἐξήταζον αὐτοὺς κατὰ τὴν ἐντολήν τοῦ Θεοῦ, ὅτι σχεδὸν ἠγνούουν τὰ πλεῖστα, ἐνῶ ἄλλοι ποὺ ἐθεωροῦντο κατώτεροι ἦσαν ἰκανώτεροι νὰ σκέπτονται λογικῶς. Πρέπει λοιπὸν νὰ σᾶς ἐκθέσω ὀλόκληρον τὴν περιπλάνησίν μου, διότι εἶχον ἐπιδοθῆ εἰς μίαν ἐπίπονον ἐργασίαν, διὰ νὰ ἐλέγξω τὸ νόημα τοῦ χρησιμοῦ. Μετὰ τοὺς πολιτικούς ἐστράφην πρὸς τοὺς ποιητὰς τῶν τραγωδιῶν καὶ τῶν διθυράμβων καὶ τοὺς ἄλλους, μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι ἐδῶ θὰ συλλάβω ἐπ' αὐτοφώρῳ τὸν ἑαυτόν μου ὡς ἀμαθέστερον ἐκείνων. Ἐλάμβανον λοιπὸν ἀνὰ χειρας τὰ ποιήματα αὐτῶν, τὰ ὅποια μοῦ ἐφαίνετο ὅτι εἶχον ἐπεξεργασθῆ μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας καὶ ἠρώτων αὐτοὺς τί ἐννοοῦν, διὰ νὰ μάθω καὶ κάτι ἀπὸ αὐτοὺς. Ἐντρέπομαι, ὦ ἄνδρες, νὰ σᾶς εἰπῶ τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ πρέπει νὰ τὴν εἰπῶ. Ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ εἰπῆ, ὅτι ὅλοι σχεδὸν οἱ παρόντες θὰ ἔδιδον καλύτερας ἀπαντήσεις, δι' ἐκεῖνα τὰ ὅποια εἶχον συνθέσει ἐκεῖνοι. Ἐσχημάτισα λοιπὸν καὶ περὶ τῶν ποιητῶν τὴν γνώμην ἐν συντομίᾳ ὅτι δὲν συνθέτουν τὰ ποιήματά των ἀπὸ σοφίαν, ἀλλ' ἀπὸ κάποιον φυσικὸν χάρισμα καὶ θεῖαν ἔμπνευσιν, ὅπως οἱ μάντιες οἱ ἐμπνεόμενοι ὑπὸ τῶν θεῶν καὶ οἱ συνθέτοντες τοὺς χρησιμοὺς. Διότι καὶ αὐτοὶ λέγουν πολλὰ καὶ καλά, ἀλλὰ δὲν γνωρίζουν τίποτε ἀπὸ ὅσα λέγουν. Κάτι παρόμοιον μοῦ ἐφάνη ὅτι παθαίνουν καὶ οἱ ποιηταί, ἀντελήφθην δὲ συγχρόνως, ὅτι ἐξ αἰτίας τῆς ποιήσεως ἐνόμιζον, ὅτι ἦσαν σφωτάτοι ἄνθρωποι καὶ διὰ τὰ ἄλλα ζητήματα, διὰ τὰ ὅποια δὲν ἦσαν. Ἀνεχώρουν λοιπὸν καὶ ἀπὸ αὐτοὺς μὲ τὴν γνώμην, ὅτι εἶμαι ἀνώτερος αὐτῶν κατὰ τὴν ἰδίαν λεπτομέρειαν ποὺ ἤμην ἀνώτερος καὶ τῶν πολιτικῶν.

VIII. Εἰς τὸ τέλος πλέον ἤρχισα νὰ μεταβῶμαι καὶ πρὸς τοὺς χειροτέχνους, διότι εἶχον συναίσθησιν, ὅτι δὲν γνωρίζω σχεδὸν τίποτε, ἐνῶ αὐτοὺς ἤμην βέβαιος, ὅτι θὰ τοὺς εὑρίσκον νὰ γνωρίζουν πολλὰ καὶ καλά. Καὶ ὡς πρὸς τοῦτο βέβαια δὲν ἠπατήθην· αὐτοὶ ἐγνωρίζον ὅσα ἐγὼ ἠγνόουν καὶ κατὰ τοῦτο ἦσαν σοφώτεροί μου. Ἀλλὰ, ὦ ἄνδρες, Ἀθηναῖοι, ἀντελήφθην ὅτι καὶ οἱ καλοὶ τεχνίται εἶχον τὸ ἴδιον ἐλάττωμα μὲ τοὺς ποιητάς. Ὁ καθένας, ἐπειδὴ ἐχρησιμοποῖει καλὰ τὴν τέχνην του, εἶχε τὴν ἀξίωσιν νὰ θεωρῇ τὸν ἑαυτὸν του σοφώτατον καὶ ὡς πρὸς τὰ ἄλλα ζητήματα, τὰ σπουδαιότατα. Καὶ τὸ ἐλάττωμα τοῦτο ἐπεσκίαζε τὴν πραγματικὴν σοφίαν των, τόσον, ὥστε νὰ ἐρωτῶ τὸν ἑαυτὸν μου ἐξ ὀνόματος τοῦ χρησιμοῦ, ποῖον ἀπὸ τὰ δύο θὰ ἐδεχόμην· νὰ μείνω εἰς τὴν κατάστασιν πού εἶμαι, χωρὶς νὰ ἔχω οὔτε τὴν σοφίαν των οὔτε τὴν ἀμάθειάν των ἢ νὰ τὰ ἔχω καὶ τὰ δύο ὅπως ἐκεῖνοι; Ἐδῶσα δὲ τὴν ἀπόκρισιν καὶ εἰς τὸν ἑαυτὸν μου καὶ εἰς τὸν χρησμόν, ὅτι μοῦ εἶναι ὠφέλιμον νὰ μείνω εἰς τὴν κατάστασιν πού εἶμαι.

IX. Ἀπὸ αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἔρευναν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἐγεννήθησαν ἐναντίον μου πολλὰ μίσγη ἐπικινδυνότατα καὶ βαρύτατα, ὥστε νὰ προσέλθουν ἐξ αὐτῶν πολλὰι συκοφαντίαι καὶ νὰ μοῦ ἀποδοθῇ ἡ ὀνομασία τοῦ σοφοῦ. Διότι οἱ ἐκάστοτε παρόντες νομίζουσι, ὅτι εἶμαι σοφός, εἰς τὰ ζητήματα εἰς τὰ ὁποῖα ἐξελέγχω τοὺς ἄλλους, ἐνῶ ἀποδεικνύεται, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅτι εἰς τὴν πραγματικὴν σοφίαν εἶναι μόνον ὁ Θεὸς καὶ τὸ νόημα τοῦ χρησιμοῦ εἶναι τοῦτο, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη σοφία ἔχει ἐλαχίστην ἀξίαν ἢ μᾶλλον οὐδεμίαν. Καὶ φαίνεται ὅτι ὁ χρησμός δὲν ἀναφέρεται προσωπικῶς εἰς τὸν Σωκράτη, ἀλλὰ χρησιμοποιοῖ τὸ ὄνομά μου φέρων ἐμὲ ὡς παράδειγμα, σὰν νὰ ἤθελε νὰ εἰπῇ : ὦ ἄνθρωποι, σοφώτατος εἶναι ὅποιος ἀπὸ σᾶς ἔχει κατανοήσει, ὅπως ὁ Σωκράτης, ὅτι ἡ σοφία του πραγματικῶς δὲν ἀξίζει τίποτε. Αὐτὴν τὴν ἔρευναν ἐξακολουθῶ ἐγὼ καὶ τώρα ἀκόμη νὰ κάμνω κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ καὶ περιερχόμενος ἐξετάζω ὅποιονδήποτε ἐντόπιον ἢ ξένον, πού νομίζω ὅτι εἶναι σοφός, καὶ ὅταν μοῦ φανῇ ὅτι δὲν εἶναι, ἐκτελῶν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑποδεικνύω, ὅτι δὲν εἶναι σοφός. Καὶ ἕνεκα τῆς φροντίδος αὐτῆς οὔτε μὲ κανένα ζήτημα τῆς πόλεως μοῦ ἐδόθη εὐκαιρία νὰ ἀσχοληθῶ σοβαρῶς, οὔτε μὲ τὰς ἀνάγκας τοῦ οἴκου μου, ἀλλὰ εὑρίσκομαι εἰς μεγίστην πενίαν διὰ τὴν ἀφοσίωσίν μου εἰς τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ.

Χ. Ὡς νὰ μὴ ἔφθανον δὲ αὐτά, οἱ νέοι ποῦ ἔχουν πολὺν χρόνον διαθέσιμον, οἱ υἱοὶ τῶν πλουσιωτάτων, μὲ παρακολουθοῦν αὐθορμήτως καὶ ὄχι μόνον εὐχαριστοῦνται νὰ ἀκούουν τὴν ἐξέτασιν τῶν ἄλλων, ἀλλὰ καὶ οἱ ἴδιοι πολλὰς φορὰς μιμούμενοι ἐμένα ἐπιχειροῦν νὰ ἐξετάζουσι ἄλλους. Νομίζω δέ, ὅτι εὐρίσκουν μεγάλην ἀφθονίαν ἀνθρώπων, ποῦ πιστεύουν μὲν ὅτι γνωρίζουν κάτι ἀξιόλογον, ἀλλὰ γνωρίζουν ἢ ὀλίγα ἀσήμαντα ἢ τίποτε. Κατόπιν οἱ ἐλεγχόμενοι ἀπὸ αὐτοὺς ὀργίζονται ὄχι ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ των ἀλλ' ἐναντίον ἐμοῦ καὶ λέγουν ὅτι ὁ Σωκράτης εἶναι ἕνας κάκιστος ἄνθρωπος καὶ διαφθείρει τοὺς νέους. Καὶ ὅταν κανεὶς τοὺς ἐρωτᾷ μὲ ποίας πράξεις καὶ μὲ ποίαν διδασκαλίαν, δὲν ἔχουν τίποτε νὰ εἰποῦν καὶ εὐρίσκονται ἐν ἀγνοίᾳ, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ φαίνωνται ἀγνοοῦντες λέγουν αὐτὰ τὰ πρόχειρα, ποῦ λέγονται ἐναντίον ὄλων τῶν φιλοσοφούντων, ὅτι δηλαδὴ διαφθείρει τοὺς νέους ἐρευνητῶν τὰ οὐράνια φαινόμενα καὶ τὰ ὑπὸ τὴν γῆν καὶ διδάσκων αὐτοὺς νὰ μὴ πιστεύουν εἰς τοὺς θεοὺς καὶ νὰ παρουσιάζουν τὸ ἄδικον ὡς δίκαιον. Διότι εἶναι βέβαιον, ὅτι δὲν θὰ εἶχον διάθεσιν νὰ εἰποῦν τὴν ἀλήθειαν, ὅτι ἀποκαλύπτονται ὡς προσποιούμενοι ὅτι γνωρίζουν κάτι, ἐνῶ δὲν γνωρίζουν τίποτε.

Ἐπειδὴ λοιπὸν κατὰ τὴν γνώμην μου ὅλοι αὐτοὶ εἶναι ἀλαζόνες καὶ ὀξύθυμοι καὶ πολλοὶ καὶ ὀμιλοῦν περὶ ἐμοῦ μὲ σύστημα καὶ μὲ πειστικότητα, ἔχουν γεμίσει τὰ ὦτά σας μὲ τὴν μακροχρόνιον καὶ ἐπίμονον διαβολὴν των. Ἐξ ὀνόματος αὐτῶν ἐπετέθησαν ἐναντίον μου καὶ ὁ Μέλητος, ὁ Ἄνωτος καὶ ὁ Λύκων. Ὁ Μέλητος ἀγανακτῶν ἐναντίον μου διὰ τοὺς ποιητάς, ὁ Ἄνωτος διὰ τοὺς χειροτέχνους καὶ τοὺς πολιτικούς καὶ ὁ Λύκων διὰ τοὺς ῥήτορας. Ὡστε, ὅπως ἔλεγον εἰς τὴν ἀρχήν, θὰ μοῦ ἐφαίνετο θαῦμα, ἐὰν κατώρθωνα εἰς τόσον ὀλίγην ὥραν νὰ ἐξαφανίσω ἀπὸ τὸν νοῦν σας διαβολὴν, ἢ ὑποία ἔχει λάβει τοιαύτας διαστάσεις.

Αὐτὴ εἶναι, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἡ ἀλήθεια διὰ σᾶς (τοὺς δικαστάς). Καὶ τὴν εἶπα ὅλην χωρὶς νὰ ἀποκρύψω καὶ χωρὶς νὰ μετριάσω τίποτε, οὔτε μέγα οὔτε μικρόν. Γνωρίζω βεβαίως, ὅτι ἡ ἀλήθεια αὐτὴ μὲ κάμνει μισητόν. Τοῦτο ὅμως ἀποδεικνύει ὅτι λέγω τὴν ἀλήθειαν καὶ ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ ἐναντίον μου διαβολὴ καὶ αὐτὰ τὰ αἰτία της. Καὶ ἐὰν ἐξετάσετε αὐτὰ εἴτε τώρα εἴτε εἰς τὸ μέλλον, ἔτσι θὰ τὰ εὑρετε.

Ἀνασκευὴ τῆς κατηγορίας τοῦ Μελήτου.

XI. Δι' ἐκεῖνα λοιπόν πού με κατηγοροῦν οἱ πρῶτοι κατήγοροί μου ἄς εἶναι ἀριετὰ ὅσα εἶπα ὡς ἀπολογία μου ἐνώπιόν σας. Τώρα θά προσπαθῶ νά ἀπολογηθῶ πρὸς τὸν Μέλητον, τὸν ἐνάρετον καὶ φιλόπατριν, καθὼς λέγει, καὶ τοὺς μετέπειτα κατηγόρους. Ἄς ἐξετάσωμεν δηλαδὴ τὴν ἐνορχον καταγγελίαν τούτων, ὡσάν νά εἶναι ἄλλοι κατήγοροι. Ἡ διατύπωσις εἶναι περίπου ἡ ἐξῆς : λέγει ὅτι ὁ Σωκράτης, διαπράττει ἔγκλημα, διότι διαφθείρει τοὺς νέους καὶ διότι δὲν πιστεῖει εἰς τοὺς θεοὺς πού πιστεῖει ἡ πόλις, ἀλλὰ πιστεῖει ἄλλας θεότητας νέας. Ἡ κατηγορία εἶναι τοιαύτη περίπου καὶ ἄς ἐξετάσωμεν τὰ στοιχεῖα τῆς ἑνα — ἑνα.

Λέγει λοιπόν, ὅτι διαπράττω ἔγκλημα, διότι διαφθείρω τοὺς νέους. Ἐγὼ ὅμως, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἰσχυρίζομαι ὅτι διαπράττει ἔγκλημα ὁ Μέλητος, διότι ἀστειεύεται περὶ ζητημάτων σοβαρῶν, δηλαδὴ με ἐλαφρὰν συνειδησιν ἐμπλέκει ἄλλους ἀνθρώπους εἰς δίκας, προσποιούμενος ὅτι σπουδαιολογεῖ καὶ ἐνδιαφέρεται περὶ ζητημάτων, διὰ τὰ ὁποῖα καθόλου δὲν ἐφρόντισεν ἕως τώρα. Ὅτι δὲ τοῦτο εἶναι ὅπως τὸ λέγω, θά προσπαθῶ νά τὸ κάμω φανερόν καὶ πρὸς ὑμᾶς.

XII. Κάμε μου τὴν χάριν, ὦ Μέλητε, καὶ εἰπέ μου· σὲ ἐνδιαφέρει ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τὸ πῶς οἱ νέοι θά γίνουν ἀριστοί ; — Βεβαίότατα. Ἐμπρὸς λοιπόν εἰπέ πρὸς αὐτούς (τοὺς δικαστάς), ποῖος κάμνει τοὺς νέους καλύτερους. Εἶναι βέβαια φανερόν πῶς τὸ γνωρίζεις, ἐφ' ὅσον σὲ ἐνδιαφέρει. Διότι, ἀφοῦ ἀνεκάλυψες αὐτὸν πού τοὺς διαφθείρει, καθὼς λέγεις, καὶ με ἔφερες κατηγορούμενον ἐνώπιον αὐτῶν ἐδῶ, λέγε τώρα καὶ φανέρωσε εἰς αὐτούς, ποῖος τοὺς κάμνει καλύτερους. Βλέπεις, ὦ Μέλητε, ὅτι σιωπᾶς καὶ δὲν εἶσαι εἰς θέσιν νά ἀπαντήσης. Καὶ ὅμως δὲν νομίζεις ὅτι τοῦτο εἶναι ἐντροπή καὶ ἀποδεικνύει τρανῶς αὐτὸ πού λέγω ἐγώ, ὅτι δηλαδὴ δὲν ἐνδιαφέρθης καθόλου διὰ τὸ ζήτημα τοῦτο ; Λέγε λοιπόν, φίλε, ποῖος τοὺς κάμνει καλύτερους ; — Οἱ νόμοι. — Μὰ δὲν ἐρωτῶ αὐτό, φίλτατε, ἀλλὰ ποῖος ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος γνωρίζει πρῶτα — πρῶτα καὶ τοὺς νόμους. — Αὐτοί, οἱ δικασταί, ὦ Σωκράτη. — Πῶς εἶπες, ὦ Μέλητε, αὐτοὶ ἐδῶ εἶναι ἱκανοὶ νά μορφώσουν τοὺς νέους καὶ νά τοὺς κάμνουν καλύτερους ; — Μάλιστα. — Ὅλοι ἢ μήπως μερικοὶ ἐξ αὐτῶν ναὶ

καὶ μερικοὶ ὄχι; — Ὅλοι. — Ὁραῖα τὰ λέγεις, μὰ τὴν Ἥραν, καὶ παρουσιάζεις μεγάλην ἀφθονίαν ὠφελούντων. Ἄλλὰ δὲν μᾶς λέγεις, αὐτοὶ ἐδῶ οἱ ἀκροαταὶ κάμνουν τοὺς νέους καλυτέρους ἢ ὄχι; — Καὶ αὐτοὶ. — Οἱ βουλευταὶ; — Καὶ οἱ βουλευταὶ. — Ἄλλὰ μήπως, ὦ Μέλητε, ὅσοι λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου διαφθείρουν τοὺς νέους; Ἡ καὶ ἐκεῖνοι ὅλοι τοὺς κάμνουν καλυτέρους; — Καὶ ἐκεῖνοι. — Καθὼς φαίνεται λοιπὸν ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι ἐκτὸς ἐμοῦ κάμνουν τοὺς νέους ἀρίστους πολίτας, καὶ μόνον ἐγὼ τοὺς διαφθείρω. Αὐτὸ ἐννοεῖς; — Αὐτὸ ἀκριβῶς ἐννοῶ, χωρὶς καμμίαν ἀμφιβολίαν. — Πολὺ δυστυχισμένον μὲ θεωρεῖς. Ἄλλὰ σὲ παρακαλῶ ἀπάντησέ μου ἔχεις τὴν γνώμην ὅτι καὶ διὰ τοὺς ἵππους τὸ ἴδιον συμβαίνει, δηλαδὴ ὅτι αὐτοὶ πού τοὺς βελτιώνουν εἶναι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι καὶ ὅτι μόνον κάποιος τοὺς διαφθείρει; Ἡ ὅλως ἀντιθέτως, ἐκεῖνος πού ἠμπορεῖ νὰ τοὺς κάμνη καλυτέρους εἶναι ἓνας, ἢ πολὺ ὀλίγοι, οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τοὺς ἵππους, ἐνῶ οἱ πολλοὶ ἂν ἀνακατεύωνται μὲ τοὺς ἵππους καὶ τοὺς μεταχειρίζονται, τοὺς χειροτερεύουν; Δὲν εἶναι βέβαιον αὐτό, ὦ Μέλητε, καὶ διὰ τοὺς ἵππους καὶ δι' ὅλα τὰ ἄλλα ζῶα; Ἀσφαλῶς εἶναι βέβαιον, εἴτε ἀνηθῆτε σὺ καὶ ὁ Ἄνουτος εἴτε παραδεχθῆτε. Διότι μεγάλη θὰ ἦταν ἡ εὐτυχία τῶν νέων, ἂν ἓνας μόνον τοὺς διαφθείρῃ, οἱ δὲ ἄλλοι τοὺς ὠφελοῦν. Ἔτσι βέβαια, ὦ Μέλητε, ἀρκετὰ ἀποδεικνύεται ὅτι οὐδέποτε ἐνδιαφέρθηκες διὰ τοὺς νέους καὶ γίνεται ὀλοφάνερη ἢ ἀμέλεια σου, ὅτι δηλαδὴ ποτὲ δὲν ἐφρόντισες διὰ τὰ ζητήματα πού κατηγορεῖς ἐναντίον μου.

XIII. Εἰπέ μας ἀκόμη, πρὸς Θεοῦ, ὦ Μέλητε, τί εἶναι καλύτερον νὰ κατοικῆ κανεὶς μὲ πολίτας καλοὺς ἢ κακοὺς; Ἀπάντησε, φίλε, γιατί δὲν σὲ ἐρωτῶ κάτι δύσκολον. Δὲν συμφωνεῖς, ὅτι οἱ κακοὶ κάμνουν κάτι κακὸν εἰς ὅσους ἐκάστοτε εἶναι πλησίον τους, οἱ δὲ καλοὶ κάμνουν κάτι καλόν; — Βεβαίότατα. — Ὑπάρχει λοιπὸν κανεὶς ὁ ὅποιος προτιμᾷ νὰ βλάπτεται παρὰ νὰ ὠφελῆται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τῆς συντροφίᾳς του; Ἀπάντησε, φίλε, διότι ὁ νόμος διατάσσει νὰ ἀπαντᾷς. Ὑπάρχει κανεὶς πού θέλει νὰ βλάπτεται; — Ὅχι βέβαια. Λοιπὸν διὰ ποῖον ἀπὸ τὰ δύο μὲ καταγγέλλεις ἐδῶ, ὅτι διαφθείρω τοὺς νέους καὶ τοὺς κάμνω κακοὺς μὲ τὸ θέλημά μου ἢ ὅτι τὸ κάμνω χωρὶς νὰ τὸ θέλω; — Ἀσφαλῶς μὲ τὸ θέλημά σου. — Λοιπὸν, ὦ Μέλητε, σὺ, πού εἶσαι τόσον νέος, εἶσαι τόσον σοφώτερος ἀπὸ μένα, πού εἶμαι τόσον ἡλικιωμένος, ὥστε σὺ ἔχεις ἀντιληφθῆ ὅτι οἱ κακοὶ κάμνουν κάτι κακὸν εἰς ἐκείνους πού

ἐκάστωτε εὐρίσκονται μαζί των, οἱ δὲ καλοὶ κάτι καλόν, ἐνῶ ἐγὼ ἔχω φθάσει εἰς τόσῃν ἀμάθειαν, ὥστε νὰ μὴ γνωρίζω καὶ τοῦτο ἀκόμη, ὅτι, ἂν καταστήσω κακὸν κάποιον ἀπὸ αὐτοῦς ποῦ συναναστρέφομαι, θὰ κινδυνεύσω νὰ πάθω κάτι κακὸν ἀπὸ αὐτόν ; Εἶναι δυνατόν νὰ κάμνω μὲ τὴν θέλησίν μου τόσον μέγα κακὸν εἰς τὸν ἑαυτόν μου, ὅπως λέγεις σύ ; Ὡς πρὸς αὐτό, ὦ Μέλητε, ἐγὼ δὲν σὲ πιστεύω, νομίζω δὲ ὅτι καὶ κανεὶς ἄλλος. Ἀλλὰ ἤ δὲν διαφθείρω τοὺς νέους ἢ τοὺς διαφθείρω χωρὶς νὰ τὸ θέλω, ὥστε σύ καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις ψεύδουσαι. Ἐὰν βέβαια διαφθείρω χωρὶς νὰ τὸ θέλω, δὲν ὑπάρχει νόμος νὰ μὲ φέρῃς εἰς τὸ δικαστήριον διὰ τοιοῦτον ἀδίκημα ἀκούσιον, ἀλλὰ ἔχεις ὑποχρέωσιν, ἀφοῦ μὲ πάρης ἰδιαιτέρως, νὰ μὲ διαφωτίσῃς καὶ νὰ μὲ νοθεύῃς, διότι εἶναι φανερόν ὅτι, ἂν διδαχθῶ, θὰ παύσω ἐκεῖνο ποῦ πράττω χωρὶς νὰ τὸ θέλω. Σὺ ὅμως ὄχι μόνον ἀπέφυγες καὶ δὲν ἠθέλησες νὰ μὲ πλησιάσῃς καὶ νὰ μὲ διαφωτίσῃς, ἀλλὰ καὶ μὲ ἔφερες κατηγορούμενον ἐδῶ, ὅπου ὁ νόμος ὀρίζει νὰ φέρουν ἐκείνους ποῦ χρειάζονται τιμωρίαν καὶ ὄχι διδασκαλίαν.

XIV. Λοιπόν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀπεδείχθη αὐτὸ ποῦ ἔλεγον, ὅτι ὁ Μέλητος δὲν ἔδειξε ποτὲ δι' αὐτὰ τὰ ζητήματα κανένα ἐνδιαφέρον, οὔτε μεγάλο οὔτε μικρόν. Ἐν τούτοις λέγε μας ἀκόμη, ὦ Μέλητε, πῶς ἐννοεῖς ὅτι διαφθείρω τοὺς νέους ; Μήπως σύμφωνα μὲ τὴν διατύπωσιν τῆς καταγγελίας ποῦ ἔκαμες, ἐννοεῖς ὅτι τοὺς διαφθείρω διδάσκων αὐτοὺς νὰ μὴ πιστεύουν τοὺς θεοὺς, τοὺς ὁποίους πιστεύει ἡ πόλις, ἀλλὰ νὰ πιστεύουν ἄλλας νέας θεότητας ; Δὲν λέγεις ὅτι διδάσκων αὐτὰ τοὺς διαφθείρω ; — Βεβαιότατα, αὐτὰ ἀκριβῶς λέγω. — Λοιπόν, ἐν ὀνόματι αὐτῶν τούτων τῶν θεῶν, ὦ Μέλητε, περὶ τῶν ὁποίων τώρα γίνεται λόγος, ὠμίλησε σαφέστερον καὶ πρὸς ἐμένα καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, διότι ἐγὼ δὲν ἤμπορῶ νὰ καταλάβω ποῖον ἀπὸ τὰ δύο ἐννοεῖς. Μήπως ὅτι ἐγὼ διδάσκω τοὺς νέους νὰ πιστεύουν, ὅτι ὑπάρχουν κάποιοι θεοὶ καὶ ἐπομένως παραδέχομαι καὶ ἐγὼ θεοὺς καὶ δὲν εἶμαι ἐντελῶς ἄθεος, οὔτε ἐνοχος τοιαύτης παρανομίας, δὲν πιστεύω ὅμως τοὺς θεοὺς ποῦ πιστεύει ἡ πόλις, ἀλλὰ κάποιους ἄλλους καὶ μοῦ ἀποδίδεις αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν κατηγορίαν, ὅτι διδάσκω ἄλλους θεοὺς ; Ἡ μήπως μὲ κατηγορεῖς, ὅτι δὲν παραδέχομαι καθόλου θεοὺς καὶ διδάσκω αὐτὰ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ; — Αὐτὸ ἐννοῶ, ὅτι δὲν παραδέχεσαι καθόλου θεοὺς. — Ὡ ἀξιοθαύμαστε Μέλητε, πρὸς ποῖον σκοπὸν

τά λέγεις αυτά ; "Ωστε λοιπόν ἐγὼ δὲν πιστεύω, ὅτι εἶναι θεοὶ οὔτε ὁ ἥλιος, οὔτε ἡ σελήνη ὅπως πιστεύουν οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι ; — Μὰ τὸν Δία, ὃ ἄνδρες δικασταί, δὲν πιστεύει, διότι λέγει ὅτι ὁ μὲν ἥλιος εἶναι λίθος, ἡ δὲ σελήνη γῆ.—Τοῦ Ἐναξαγόρου νομίζεις πὼς εἶσαι κατήγορος, φίλε Μέλητε, καὶ τόσον καταφρονεῖς αὐτοὺς ἐδῶ (τοὺς δικαστάς) καὶ τόσον τοὺς νομίζεις ἀγραμμάτους, ὥστε νὰ μὴ γνωρίζουν, ὅτι τὰ βιβλία τοῦ Ἐναξαγόρου τοῦ Κλαζομενίου εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ αὐτὰς τὰς θεωρίας ; Καὶ περιμένουν οἱ νέοι νὰ μάθουν ἀπὸ μὲνα αὐτά, πὺ μποροῦν νὰ τὰ ἀγοράσουν ἀπὸ τὴν ὀρχήστρα τοῦ Θεάτρου δίδοντας τὸ πολὺ μίαν δραχμὴν καὶ νὰ γελοῦν εἰς βάρος τοῦ Σωκράτους, ἐὰν προσποιῆται ὅτι εἶναι ἰδικαί του γινῶμαι, ἀφοῦ μάλιστα εἶναι τόσον παράλογοι ; Ἄλλά, ἐν ὀνόματι τοῦ Διὸς αὐτὴν τὴν γνώμην ἔχεις δι' ἐμέ, ὅτι δὲν παραδέχομαι καθόλου πὼς ὑπάρχει θεός ; — Μὰ τὸν Δία, δὲν παραδέχεσαι τίποτε οὔτε ἔχνος.—Λέγεις πράγματα πὺ δὲν ἤμπορεῖ νὰ τὰ πιστεύσῃ κανεὶς, ὃ Μέλητε, καὶ πρὸ πάντων, κατὰ τὴν γνώμην μου, οὔτε σὺ ὁ ἴδιος. Ἐχω τὴν γνώμην, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅτι αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀναιδὴς καὶ θρασύς καὶ ἔκαμε αὐτὴν τὴν καταγγελίαν μόνον καὶ μόνον ἀπὸ ἀναιδειαν καὶ θρασύτητα καὶ νεανικὴν ἐπιπολαϊότητα. Διότι ὁμοιάζει μὲ ἄνθρωπον, πὺ συνθέτει αἰνιγμα καὶ θέλει νὰ δοκιμάσῃ «τάχα θὰ καταλάβῃ ὁ περίφημος σοφὸς Σωκράτης, ὅτι ἐγὼ ἀστειεύομαι καὶ ἀντιφάσκω πρὸς τὸν ἑαυτὸν μου ἢ θὰ ἐξαπατήσω καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς ἄλλους ἀκροατάς;» Μοῦ φαίνεται δηλαδὴ ὅτι εἰς τὴν καταγγελίαν του ἀντιφάσκει πρὸς τὸν ἑαυτὸν του, ὡσὰν νὰ λέγῃ «διαπράττει ἀδίκημα ὁ Σωκράτης, διότι δὲν πιστεύει θεούς, ἀλλὰ πιστεύει θεούς». Καὶ τοῦτο βέβαια εἶναι χαρακτηριστικὸν ἀστειευομένου.

XV. Κοιτάξατε, ὃ ἄνδρες, μαζί μου, πὼς ἐσχημάτισα τὴν γνώμην, ὅτι λέγει αὐτά. Σὺ δέ, ὃ Μέλητε, κάμε μας τὴν χάριν νὰ ἀποκριθῆς. Καὶ ἄς ἔχετε πάντοτε κατὰ νοῦν αὐτὸ πὺ σᾶς παρεκάλεσα κατ' ἀρχάς, νὰ μὴ μοῦ δημιουργήτε θόρυβον, ἀν διεξάγω τὴν συζήτησιν κατὰ τὸν συνηθισμένον μου τρόπον. Ὑπάρχει κανεὶς, ὃ Μέλητε, ὁ ὁποῖος πιστεύει, ὅτι ὑπάρχουν ἀνθρώπινα πράγματα, ἀλλὰ δὲν πιστεύει, ὅτι ὑπάρχουν ἄνθρωποι ; Ἄς ἀπαντᾷ, ὃ ἄνδρες, καὶ ἄς μὴ λέγῃ ἄλλα ἢ τῶν ἄλλων διὰ νὰ κάμῃ θόρυβον. Ὑπάρχει κανεὶς πὺ δὲν παραδέχεται ὅτι ὑπάρχουν ἵπποι, ἀλλὰ παραδέχεται πὼς ὑπάρχουν ἵππικὰ πράγματα ; Ἢ νὰ μὴν παραδέχεται αὐλητάς καὶ νὰ παραδέχεται αὐλητικὰ πρά-

γματα: Δὲν ὑπάρχει, ἄριστε ἄνθρωπε. Τὸ λέγω ἐγὼ διὰ σέ καὶ διὰ τοὺς ἄλλους ἐδῶ, ἀφοῦ σὺ δὲν θέλεις, νὰ ἀποκρίνεσαι. Ἄλλ' ἀποκρίσου τοῦλάχιστον εἰς αὐτὴν τὴν ἐρώτησιν ὑπάρχει κανεὶς ποὺ πιστεύει ὅτι ὑπάρχουν δαιμόνια, ἀλλὰ δὲν πιστεύει, ὅτι ὑπάρχουν δαίμονες; — Δὲν ὑπάρχει. — Πόσον μὲ ἠὐχαρίστησες, ποὺ ἀπεκρίθης τέλος πάντων πιεζόμενος ἀπὸ αὐτοὺς ἐδῶ. Λοιπὸν παραδέχεται πὼς πιστεύω καὶ διδάσκω δαιμόνια, εἴτε νέα εἴτε παλαιά. Πάντως κατὰ τὴν ὁμολογίαν σου πιστεύω δαιμόνια, καὶ μάλιστα ἐβεβαίωσες τοῦτο ἐνόρκως ἐνώπιον τοῦ ἄρχοντος. Ἐφ' ὅσον δὲ πιστεύω δαιμόνια, ἀσφαλῶς εἶμαι ἠναγκασμένον νὰ πιστεύω καὶ δαίμονας. Δὲν εἶναι ἔτσι; Ἔτσι εἶναι. Σὲ θεωρῶ συμφωνοῦντα, ἀφοῦ δὲν ἀπκντᾶς. Τοὺς δαίμονας, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, τοὺς νομιζομεν θεοὺς ἢ υἱοὺς θεῶν; Συμφωνεῖς ἢ ὄχι; — Βεβαίωτατα. — Λοιπὸν ἀφοῦ πιστεύω πὼς ὑπάρχουν δαίμονες, ὅπως συμφωνεῖς καὶ σὺ, ἐὰν μὲν οἱ δαίμονες εἶναι κάποιοι θεοί, τότε ἐπιβεβαιώνεται αὐτὸ ποὺ λέγω, ὅτι σὺ συνθέτεις ἀνίγματα καὶ ἀστειεύεσαι μὲ τὸ νὰ λέγῃς, ὅτι ἐγὼ δὲν πιστεύω θεοὺς καὶ ἐν συνεχείᾳ ὅτι πιστεύω θεοὺς, ἀφοῦ βέβαια πιστεύω πὼς ὑπάρχουν δαίμονες. Ἐὰν πάλιν οἱ δαίμονες εἶναι νόθα τέκνα θεῶν, ἢ ἐκ νεμφῶν ἢ ἐκ τινῶν ἄλλων γυναικῶν, τῶν ὁποίων τέκνα ὀνομάζονται, ποῖος ἄνθρωπος θὰ ἐπίστευεν ὅτι ὑπάρχουν τέκνα θεῶν, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχουν θεοί; Τοῦτο θὰ ἦτο παράλογον, ὅπως ἐὰν παρεδέχετο κανεὶς ὅτι ὑπάρχουν τέκνα τῶν ἵππων ἢ τῶν ὄνων, ἀλλὰ δὲν παρεδέχετο, ὅτι ὑπάρχουν ἵπποι ἢ ὄνοι. Λοιπὸν Μέλητε, ἐξάπαντος σὺ ἔκαμες αὐτὴν τὴν καταγγελίαν ἢ διὰ νὰ δοκιμάσῃς τὴν νοημοσύνην ἐμοῦ καὶ τῶν δικαστῶν, ἢ διότι δὲν εὔρισκες ἐναντίον μου οὐδεμίαν ἀληθῆ παρανομίαν. Ἄλλὰ δὲν ὑπάρχει κανεὶς τρόπος νὰ πείσῃς οἰονδήποτε ἄνθρωπον, ἔστω καὶ μὲ ὀλίγον νοῦν, ὅτι εἶναι δυνατόν ἓνας ἄνθρωπος νὰ πιστεῦῃ εἰς δαιμόνια καὶ θεῖα, ὁ ἴδιος δὲ νὰ μὴ πιστεῦῃ μήτε δαίμονες μήτε θεοὺς.

Δ'

Δικαιολογία τοῦ Σωκράτους διὰ τὸν τρόπον τῆς ζωῆς του.

XVI. Ἐπομένως, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὸ ὅτι δὲν εἶμαι ἐνοχος τῆς παρανομίας, διὰ τὴν ὁποίαν μὲ κατηγορεῖ ὁ Μέλητος, δὲν χρειάζεται, κατὰ τὴν γνώμην μου, μακρὰν ἀπολογίαν, ἀλλὰ εἶναι ἀρκετὰ ὅσα ἐλέχθησαν. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ εἶπα προηγουμένως, ὅτι δηλαδὴ ἐδη-

μιορργήθη εναντίον μου μεγάλο μῖσος καὶ μάλιστα ἐκ μέρους πολλῶν ἀνθρώπων, νὰ εἶσθε βέβαιοι, ὅτι εἶναι ἀληθές. Καὶ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θὰ με καταδικάσῃ, ἂν βέβαια με καταδικάσῃ, δὲν εἶναι ὁ Μέλητος καὶ ὁ Ἄνυτος, ἀλλὰ ἡ διαβολὴ καὶ ὁ φθόνος τῶν πολλῶν. Αὐτά, καθὼς γνωρίζετε, καὶ πολλοὺς ἄλλους καλοὺς παλίτας καταδίκασαν, νομίζω δὲ ὅτι καὶ θὰ ἐξακολουθήσουν νὰ καταδικάζουν· δὲν ὑπάρχει δὲ κανεὶς φόβος νὰ σταματήσῃ εἰς ἐμένα τὸ κακόν.

Ἴσως λοιπὸν μοῦ εἶπῃ κανεὶς· «ἐν ταιούτῃ περιπτώσει, Σωκράτη, δὲν ἐντρέπεσαι νὰ ἀσχολῆσαι με ἀσχαλίαν, ἐκ τῆς ὁποίας τώρα κινδυνεύεις νὰ ἀποθάνῃς;» Ἐγὼ θὰ εἶδον εἰς αὐτὸν τὴν ἐξῆς δικαίαν ἀπάντησιν· «δὲν ὀμιλεῖς ὡσάν φρόνιμος, ἄνθρωπέ μου, ἂν νομίζῃς ὅτι ὁ ἄνθρωπος ποῦ ἔχει κάποιαν ἀξίαν, ἔστω καὶ μικράν, πρέπει νὰ λογαριάζῃ τὸν κίνδυνον τῆς ζωῆς ἢ τὸν θάνατον καὶ ὄχι νὰ ἐξετάζῃ τοῦτο μόνον εἰς τὰς πράξεις του, ἂν αὐταὶ εἶναι δίκαιαι ἢ ἀδικοὶ, καὶ ἂν εἶναι πράξεις χρηστοῦ ἀνθρώπου ἢ φαύλου. Διότι σύμφωνα με τοὺς λόγους σου θὰ ἦσαν φαῦλοι καὶ ὅσοι ἡμίθεοι ἐφρονέθησαν εἰς τὴν Τροίαν καὶ πρὸ πάντων ὁ υἱὸς τῆς Θέτιδος, ὁ ὁποῖος τόσον παλὸν κατεφρόνησε τὸν κίνδυνον, διὰ νὰ μὴ παραδεχθῇ κάτι ταπεινωτικόν, ὥστε, ὅταν ἡ μήτηρ αὐτοῦ, ποῦ ἦτο θεά, βλέπουσα αὐτὸν νὰ βιάζεται νὰ φονεύσῃ τὸν Ἐκτορα, τοῦ εἶπε τὰ ἐξῆς περίπου, ὅπως μοῦ ἔρχονται εἰς τὸ νοῦν· «ὦ παιδί μου, ἂν ἐκδικηθῆς, τὸν φόνον τοῦ φίλου σου τοῦ Πατρόκλου καὶ φονεύσῃς τὸν Ἐκτορα, θὰ φονευθῆς καὶ ὁ ἴδιος. Διότι ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἐκτορος ἔρχεται ἡ σειρά τοῦ ἰδικοῦ σου θανάτου». Ἐκεῖνος ὅμως μόλις τὰ ἤκουσεν ἠδιαφόρησεν ἐντελῶς διὰ τὸν κίνδυνον καὶ τὸν θάνατον, διότι ἐφοβήθη περισσότερο τὸ νὰ ζῆ ὡσάν δειλὸς καὶ νὰ μὴν κάμνῃ τὸ καθήκον του πρὸς τοὺς φίλους του, καὶ ἀπήντησεν· «ἄς τιμωρῆσω τὸν ἀδικοῦντα καὶ ἄς ἀποθάνω τώρα ἀμέσως, νὰ μὴ μένω καταγέλαστος ἐδῶ εἰς τὰ καμπυλόπρωρα πλοῖα, ὡσάν βάρος τῆς γῆς». Μήπως νομίζεις, κύριε, ὅτι αὐτὸς ἐφρόντισε νὰ ἀξασφαλισθῇ ἀπὸ τὸν κίνδυνον καὶ τὸν θάνατον; Διότι τὸ ἀληθές εἶναι, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅτι τὸ πραγματικόν καθήκον εἶναι τὸ ἐξῆς· ὅπου καθένας τοποθετήσῃ τὸν ἑαυτὸν του ἢ διότι ὁ ἴδιος τὸ ἐνόμισε καλύτερον ἢ διότι ἐτάχθη ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος, ἐκεῖ πρέπει κατὰ τὴν γνώμην μου νὰ μένῃ ἀκλόνητος καὶ νὰ ἀντιμετωπίζῃ τὸν κίνδυνον, χωρὶς νὰ φοβῆται οὔτε θάνατον οὔτε τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνον τὴν ἐντροπήν.

XVII. Ἐγὼ λοιπὸν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, θὰ διέπραττον φοβερόν

ἀμάρτημα, ἐάν, ὅταν μὲν οἱ στρατηγοί, τοὺς ὁποίους σεῖς ἐξελέξατε νὰ εἶναι ἀρχηγοὶ μου, μὲ ἔταξαν εἰς τὴν Ποτιδαίαν καὶ εἰς τὴν Ἀμφίπολιν καὶ εἰς τὸ Δῆλιον, τότε ἔμενον καὶ ἐγὼ, ὅπως καὶ κάθε ἄλλος, καὶ ἐκινδύνευσον νὰ φονευθῶ, ὅταν δὲ μὲ διέταξεν ὁ Θεός, ὅπως ἐγὼ ἐνόμισα καὶ ἐπίστευσα, νὰ ζήσω τὴν ζωὴν μου ἀσχολούμενος μὲ τὴν φιλοσοφίαν καὶ ἐξετάζων τὸν ἑαυτὸν μου καὶ τοὺς ἄλλους, ἐάν τότε ἐγνώμην λιποτάκτης ἀπὸ τὸν φόβον τοῦ θανάτου ἢ ἄλλου τινὸς κακοῦ. Φαβερὸν θὰ ἦτο τὸ ἀμάρτημα καὶ πραγματικῶς, τότε δικαίως θὰ μὲ κατηγοροῖ κανεὶς εἰς τὸ δικαστήριον, ὅτι δὲν πιστεύω εἰς Θεοὺς ὡς ἀπειθῶν εἰς τὸν χρησμὸν καὶ φοβούμενος τὸν θάνατον καὶ νομίζων ὅτι εἶμαι σοφὸς χωρὶς νὰ εἶμαι. Διότι τὸ νὰ φοβῆται κανεὶς τὸν θάνατον, ὡ ἄνδρες, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ νομίζῃ, ὅτι εἶναι σοφὸς χωρὶς νὰ εἶναι· εἶναι δηλαδὴ τὸ νὰ νομίζῃ, ὅτι γνωρίζει ἐκεῖνα τὰ ὅποια δὲν γνωρίζει. Διότι κανεὶς δὲν γνωρίζει διὰ τὸν θάνατον, οὔτε ἂν εἶναι τὸ μέγιστον ἀγαθὸν τοῦ ἀνθρώπου, τὸν φοβοῦνται δὲ ὅλοι, ὡς νὰ εἶναι βέβαιοι, ὅτι εἶναι τὸ μέγιστον κακόν. Καὶ τοῦτο βεβαίως εἶναι ἐπονείδιστος ἀμάρθια, τὸ νὰ νομίζῃ κανεὶς, ὅτι γνωρίζει ἐκεῖνα πού δὲν γνωρίζει. Ἐγὼ ὅμως, ὡ ἄνδρες, καὶ εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ κατὰ τοῦτο διαφέρω ἀπὸ τοὺς πολλοὺς καὶ κατὰ τοῦτο ἴσως ἰσχυρισθῶ πῶς εἶμαι σοφώτερος ἀπὸ κάποιον, ὅτι ὅπως δὲν γνωρίζω μετὰ βεβαιότητος τίποτε διὰ τὸν Ἄιδην, ἔτσι, καὶ νομίζω, ὅτι δὲν γνωρίζω. Γνωρίζω ὅμως ὅτι εἶναι κακὸν καὶ ἐπονείδιστον τὸ νὰ ἀδικῇ κανεὶς καὶ νὰ ἀπειθῇ εἰς τὸν καλύτερόν του, εἴτε Θεὸν εἴτε ἄνθρωπον. Ἐνώπιον λοιπὸν τῶν κακῶν, τὰ ὅποια γνωρίζω ὅτι εἶναι κακά, δὲν θὰ φοβηθῶ ποτὲ καὶ δὲν θὰ προσπαθῆσω νὰ ἀποφύγω ἐκεῖνα πού δὲν γνωρίζω, ἂν κατὰ τύχην εἶναι ἀγαθὰ. Ὡστε ἂν τώρα σεῖς μὲ ἀθωώσητε ἀπορρίψαντες τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦ Ἄνυτου, ὁ ὁποῖος εἶπεν ὅτι ἢ δὲν ἔπρεπε νὰ εἰσαχθῶ καθόλου εἰς δίκην ἢ, ἐφ' ὅσον εἰσῆχθην, εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ μὲ καταδικάσητε εἰς θάνατον, διότι τάχα, ἂν διαφύγω τότε πλέον οἱ υἱοὶ σας ἐφαρμόζοντες τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωκράτους ὅλοι θὰ διαφθαροῦν ἐντελῶς, ἂν, ἐπαναλαμβάνω, παρ' ὅλα ταῦτα μοῦ εἶπητε «Σωκράτη, τώρα δὲν θὰ πεισθῶμεν εἰς τὸν Ἄνυτον καὶ σὲ ἀφίνομεν ἐλεύθερον, ὑπὸ τὸν ἥρον ὅμως νὰ μὴ ἀσχολῆσαι πλέον εἰς αὐτὴν τὴν ἐξέτασιν μήτε νὰ φιλοσοφῆς, ἐάν δὲ συλληφθῆς νὰ πράττης αὐτὰ ἀκόμη, θὰ φονευθῆς». Ἐάν λοιπὸν, ὅπως εἶπον, μὲ ἀθωώσητε ὑπὸ τοὺς ἄρους αὐτοῦς, θὰ σᾶς εἶπω «Ἐγὼ, ὡ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, σᾶς ἐκτιμῶ καὶ σᾶς ἀγαπῶ, ἀλλὰ θὰ συμμορφωθῶ περισσότερο

μέ τήν διαταγήν τοῦ Θεοῦ παρά μέ τήν ἰδικήν σας. Καί ἐν ὄσῳ ἀναπνέω καί ἔχω δύναμιν, δέν θά παύσω νά φιλοσοφῶ καί νά σᾶς παρακινῶ καί νά σᾶς προτρέπω, ὅποιον ἀπό σᾶς συναντῶ καί νά λέγω αὐτά πού συν-
ηθίζω, δηλαδή : «ὦ ἄριστε ἄνθρωπε, σὺ πού εἶσαι Ἄθηναῖος, πολί-
της πόλεως μεγίστης καί φημισμένης διὰ τήν σοφίαν της καί τὸ με-
γαλεῖόν της, δέν ἐντρέπεσαι νά φροντίζης διὰ χρήματα, πῶς νά ἀποκτή-
σης περισσότερα καί διὰ δόξαν καί κοινωνικήν ὑπόληψιν, νά μὴν ἐν-
διαφέρεσαι δέ καί νά μὴ φροντίζης καθόλου διὰ τήν πνευματικήν σου
ἀνάπτυξιν καί διὰ τήν ἀλήθειαν καί διὰ τήν ψυχὴν σου, πῶς νά γίνῃ
ὅσον τὸ δυνατόν καλύτερα;». Καί ἐάν κανεῖς μοῦ φέρῃ ἀντίρρησην καί
λέγει ὅτι ἐνδιαφέρεται, δέν θά τόν ἀφήσω ἀμέσως οὔτε θά φύγω, ἀλλά
θά ἀρχίσω νά τόν ἐρωτῶ καί νά τόν ἐξετάζω καί νά τόν ἐλέγχω καί ἂν
μοῦ φαίνεται, ὅτι δέν ἔχει ἀποκτήσει ἀρετήν, ἰσχυρίζεται ὅμως ὅτι
ἔχει, θά τόν ὀνειδίσω, ὅτι ἀποδίδει ἐλαχίστην σημασίαν εἰς τὰ σπου-
δαιότατα, μεγαλυτέραν δέ εἰς τὰ ἀσημαντότερα. Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν
θά φέρωμαι καί πρὸς τοὺς νεωτέρους καί τοὺς πρεσβυτέρους, ὅποιον
συναντήσω, ἢ ξένον ἢ ἐντόπιον, καί περισσότερον πρὸς τοὺς ἐντοπίους,
ἀφοῦ βέβαια ἔχω πρὸς αὐτοὺς καί περισσότεραν συγγένειαν. Διότι αὐτὰ
μέ διατάσσει ὁ Θεός, γνωρίζετε το καλῶς, καί ἐγὼ νομίζω, ὅτι μέχρι
σήμερον δέν ἠτύχησεν ἡ πόλις νά ἀποκτήσῃ κανένα ἄλλο ἀγαθὸν με-
γαλύτερον ἀπὸ τήν ἰδικήν μου ὑπηρεσίαν πρὸς τὸν Θεόν. Διότι ἐγὼ πε-
ριέρχομαι τήν πόλιν χωρὶς νά πράττω τίποτε ἄλλο παρά νά συμβουλευῶ
καί τοὺς νεωτέρους καί τοὺς πρεσβυτέρους ἀπὸ σᾶς, νά μὴ φροντίζετε
οὔτε διὰ τὰ σώματά σας οὔτε διὰ χρήματα πρωτύτερα καί περισσότερον
ἀπὸ τήν ψυχὴν σας, πῶς νά γίνῃ ὅσον εἶναι δυνατόν ἀρίστη. Καί λέγω
ὅτι μέ τὰ χρήματα δέν ἀποκτᾶται ἀρετή, ἀλλά μέ τήν ἀρετὴν ἀποκτοῦν
οἱ ἄνθρωποι καί χρήματα καί ὅλα τὰ ἄλλα ἀγαθὰ, τόσον εἰς τὸν ἰδιω-
τικὸν ὅσον καί εἰς τὸν δημόσιον βίον των. Ἄν λοιπὸν λέγων αὐτὰ δια-
φθεῖρω τοὺς νέους, ἄς τὰ θεωρήσωμεν βλαβερά. Ἄν ὅμως ἰσχυρισθῇ
κανεῖς ὅτι λέγω ἄλλα καί ὄχι αὐτά, δέν λέγει καθόλου ἀλήθειαν. Ἐπομέ-
νως θά ἴητο δυνατόν τώρα νά σᾶς εἰπῶ: ὦ Ἄθηναῖοι, ἂν θέλετε, πεισθῆ-
τε εἰς τὸν Ἄνυτον, ἂν δέν θέλετε, μὴ πεισθῆτε, ἂν θέλετε, ἀθωώσατέ με,
ἂν δέν θέλετε, μὴ μέ ἀθωώσετε. Πάντως ἐγὼ δέν θά ἀλλάξω τρόπον
ζωῆς, οὔτε ἂν πρόκηται πολλοὺς θανάτους νά ὑποστῶ.

XVIII. Μὴ θορυβεῖτε, ἄνδρες Ἄθηναῖοι, ἀλλά κάμετέ μου τήν

χάριν να κρατήσετε αυτό που σας παρεκάλεσα, δηλαδή να μη θορυβήτε δι' αυτά που λέγω, αλλά να ακούσετε, διότι κατά την γνώμην μου κάτι θα ωφεληθῆτε ακούοντες. Πρόκειται να σας εἶπω και μερικά ἄλλα, διὰ τὰ ὅποια ἴσως θα ἀρχίσετε να φωνάζετε, ἀλλὰ μὴ τὸ κάμετε καθόλου αυτό. Λέγω δηλαδή, μάθετέ το καλά, ὅτι ἂν θανατώσετε ἐμένα, που εἶμαι ὕψως πρὸ ὀλίγου σας ἐξέθεσα, θα βλάψετε πολὺ περισσότερον τοὺς ἑαυτοὺς σας παρὰ ἐμέ. Διότι ἐμένα οὔτε ὁ Μέλητος οὔτε ὁ Ἄνυτος ἔχουν τὴν δύναμιν να με βλάψουν, διότι κατά τὴν γνώμην μου δὲν εἶναι θεμιτὸν να βλάπτεται ὁ καλύτερος ἀπὸ τὸν χειρότερον. Ἦμπορεῖ ἴσως να με φονεύσῃ ἢ να με ἐξορίσῃ ἢ να μοῦ στερήσῃ τὰ πολιτικά μου δικαιώματα καὶ αὐτὰ τὰ νομίζει αὐτός, ἴσως δὲ καὶ μερικοὶ ἀπὸ σας, μεγάλα κακὰ, ἐγὼ ὅμως δὲν τὰ νομίζω. Κατ' ἐμὲ τὸ μεγαλύτερον κακὸν εἶναι να κἀνῃ κάποιος αὐτὸ που κἀνῃ αὐτός ἐδῶ τώρα, δηλαδή να προσπαθῆ να φονεύσῃ ἕναν ἄνθρωπον ἀδικῶς.

Τώρα λοιπὸν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δὲν ἀπολογοῦμαι πλέον διὰ τὸν ἑαυτὸν μου, ὅπως ἴσως νομίζει κανεὶς, ἀλλ' ὁμιλοῦ διὰ τὸ συμφέρον σας, μήπως με τὴν καταδίκην μου διαπράξετε ἀμάρτημα ὡς πρὸς τὸ δῶρον που σας ἐδώρησεν ὁ Θεός. Διότι ἂν με φονεύσετε, δὲν θα εὑρετε εὐκόλως ἄλλον ἔτσι προσκεκολλημένον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν πόλιν, ἀκριβῶς ὅπως — θα τὸ εἶπῶ καὶ ἄς εἶναι κάπως γελοῖον — εἰς ἕππον μεγαλόσωμον καὶ καλοῦ γένους, ἀλλὰ κάπως νοθρὸν ἕνεκα τοῦ ὄγκου του χρειάζεται κάποια ἀλογόμυγα να τὸν ἐξυπνῇ. Ἐτσι ἀκριβῶς ἐκόλλησεν ἐμένα ὁ Θεὸς ἐπάνω εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν, διὰ να τρέχω ὄλην τὴν ἡμέραν καὶ να καθίζω εἰς ὅποιονδήποτε ἀπὸ σας καὶ συνεχῶς να σας ἐξυπνῶ καὶ να σας συμβουλεύω καὶ να σας ἐπιπλήττω. Δὲν εἶναι εὐκόλον να ἀποκτήσετε ἄλλον τέτοιον, ὦ ἄνδρες, ὡς ἐκ τούτου πεισθῆτε εἰς τοὺς λόγους μου καὶ μὴ με καταδικάσετε. Ἰσως ὅμως ἀγανακτεῖτε, ὅπως ἐκεῖνοι που τοὺς ἐξυπνοῦν, ἐνῶ ἀκόμη νυστάζουν, καὶ πειθόμενοι εἰς τὸν Ἄνυτον ἴσως με ἕνα κτύπημα εὐκόλως με φονεύσετε, ἀλλὰ εἰς τὸν ὑπόλοιπον βίον σας θα εἴσθε διαρκῶς κοιμισμένοι, ἐκτὸς ἂν ὁ Θεὸς σας λυπηθῆ καὶ σας στείλῃ κανέναν ἄλλον. Τὸ ὅτι ἐγὼ εἶμαι δῶρον τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν πόλιν, θα τὸ καταλάβετε ἀπὸ τὸ ἐξῆς: τὸ να ἔχω δηλαδή ἐγκαταλείψει ὅλας τὰς ἰδικὰς μου ὑποθέσεις καὶ να ἀνέχωμαι τὴν παραμέλησιν τῶν οἰκιακῶν μου τόσα ἔτη τώρα, να ἀσχολοῦμαι δὲ μόνον με τὸ ἰδικόν σας συμφέρον πλησιάζων ἰδιαιτέρως κάθε ἕνα ἀπὸ σας ὡσὰν πατήρ ἢ μεγαλύτερος ἀδελφός καὶ να σας συμβουλεύω να φροντίζετε

διὰ τὴν ἀρετὴν, τοῦτο δὲν εἶναι ἀνθρώπινον θέλημα. Καὶ ἐὰν μὲν εἶχον ἀπὸ αὐτὰ κάποιαν ὠφέλειαν καὶ ἐλάμβανον διὰ τὰς συμβουλὰς μου πληρωμὴν, θὰ εἶχον κάποιαν ἀνθρωπίνην δικαιολογίαν. Βλέπετε ὅμως καὶ σεῖς οἱ ἴδιοι, ὅτι οἱ κατήγοροί μου, οἱ ὅποιοι μὲ τόσῃ ἀναισχυντίαν μὲ κατηγόρησαν διὰ τόσα ἄλλα, ὡς πρὸς τοῦτο δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἀποκαρυφώσουν τὴν ἀναισχυντίαν των καὶ νὰ φέρουν ἐδῶ μάρτυρα, ὅτι ἐγὼ κάποτε εἰσέπραξα πληρωμὴν ἢ ἐζήτησα. Διότι, κατὰ τὴν γνώμην μου, ἐγὼ παρουσιάζω ὡς μάρτυρα τῆς ἀληθείας τῶν λόγων μου τὴν πενίαν μου.

XIX. Ἴσως ἤθελε φανῆ παραλόγον, ὅτι ἐγὼ ἰδιαίτερος μὲν δίδω αὐτὰς τὰς συμβουλὰς περιερχόμενος τὴν πόλιν καὶ ἀνακατεύομαι εἰς τόσα πολλά, δημοσίᾳ ὅμως δὲν τολμῶ νὰ ἀνέλθω εἰς τὸ βῆμα ἐνώπιον τοῦ λαοῦ διὰ νὰ συμβουλευέσω τὴν πόλιν. Τὸ αἷτιον τοῦτου εἶναι ἐκεῖνο πού μὲ ἔχετε ἀκούσει πολλάκις νὰ λέγω εἰς διάφορα μέρη, ὅτι δηλαδὴ ἐκδηλώνεται μέσα μου κάτι προσερχόμενον ἀπὸ θεὸν ἢ δαίμονα, αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ ὅποιον διακωμωδῶν ὁ Μέλητος ἀνέφερε καὶ εἰς τὴν καταγγελίαν. Τοῦτο ἤρχισεν ἀπὸ τὴν παιδικὴν μου ἡλικίαν καὶ εἶναι ἓνα εἶδος φωνῆς πού, ὅταν ἐκδηλωθῆ, μὲ ἀποτρέπει ἀπὸ αὐτὸ πού πρόκειται νὰ πράξω, δὲν ἔχει δὲ ποτὲ προτρεπτικὸν χαρακτῆρα. Αὐτὸ εἶναι πού ἐναντιώνεται καὶ δὲν μὲ ἀφίνει νὰ ἀσχοληθῶ εἰς τὰ πολιτικά, διότι γνωρίζετε πολὺ καλά, ὡ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅτι ἐγὼ πρὸ πολλοῦ θὰ εἶχον χαθῆ, ἂν εἶχον πρὸ πολλοῦ ἐπιχειρήσει νὰ ἀναμειχθῶ εἰς τὰ πολιτικά καὶ δὲν θὰ εἶχον ὠφελήσει καθόλου οὔτε σᾶς οὔτε τὸν ἑαυτὸν μου. Καὶ μὴ ὀργίζεσθε ἐναντίον μου, ἂν λέγω τὴν ἀλήθειαν· διότι ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι κανεὶς ἄνθρωπος δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ σωθῆ, ἂν φανερά ἐναντιώ-νεται εἰς τὸ ἰδικόν σας ἢ εἰς οἰονδήποτε ἄλλο πλῆθος λαοῦ καὶ ἐμπο-δίξῃ νὰ γίνωνται εἰς τὴν πόλιν πολλὰ ἀδικίαι καὶ παρανομίαι. Ἐπο-μένως εἶναι ἀνάγκη, ἐκεῖνος πού θέλει πραγματικὰ νὰ ἀγωνισθῆ διὰ τὸ δίκαιον, νὰ ζῆ ὡς ἰδιώτης καὶ νὰ μὴ ἀναμειγνύεται εἰς τὸ δημόσιον βίον, ἂν θέλῃ νὰ σώσῃ τὴν ζωὴν του ἔστω καὶ δι' ὀλίγα ἔτη.

XX. Θὰ σᾶς παρουσιάσω δι' αὐτὰ πού εἶπα ὡς ἀποδείξεις ἀδια-φιλονικήτους ὅχι λόγους, ἀλλ' ἐκεῖνο πού σεῖς ἐκτιμᾶτε, δηλαδὴ ἔργα. Ἀκούσατε λοιπὸν αὐτὰ πού μοῦ ἔχουν συμβῆ διὰ νὰ γνωρίζετε, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποχωρήσω εἰς οὐδὲνα εἰς βᾶρος τοῦ δικαίου, ἀπὸ

φόβον θανάτου καὶ ὅτι ἡ ἀκαμψία μου ἦτο δυνατόν νὰ ἔχη ὡς ἄμεσον συνέπειαν τὸν θάνατον. Αὐτὰ ποῦ θὰ εἰπῶ εἶναι ἐνοχλητικά καὶ ὄχι κατάλληλα διὰ δικαστήριον, ἀλλ' ὅμως ἀληθινά. Ἐγὼ δηλαδὴ, ὡς Ἀθηναῖοι, κανένα ἄλλο ἀξίωμα δὲν ἔλαβον εἰς τὴν πόλιν, ἀλλὰ κάποτε ἐκκληρώθην βουλευτής. Ἔτυχε δὲ ἡ φυλὴ μας ἡ Ἀντιοχίς νὰ πρυτανεύη, ὅταν σεῖς τοὺς δέκα στρατηγούς, ποῦ δὲν ἐσῆκωσαν ἀπὸ τὴν θάλασσαν τὰ πτώματα τῶν φονευθέντων κατὰ τὴν ναυμαχίαν, ἠθέλετε νὰ τοὺς δικάσετε ὅλους μαζί, πρᾶγμα παράνομον, ὅπως ἀνεγνωρίσατε ὅλοι ἀργότερα. Τότε ἐγὼ μόνος ἀπὸ τοὺς πρυτάνεις ἠναντιώθην εἰς τὴν θέλησίν σας, διὰ νὰ ἐμποδίσω τὴν παρανομίαν, καὶ ἐψήφισα τὸ ἀντίθετον ἀπὸ σᾶς. Ἐγίνοντο δὲ αὐτὰ, ἐνῶ οἱ ῥήτορες ἠτοιμάζοντο νὰ καταθέσουν πρότασιν συλλήψεως καὶ φυλακίσεώς μου, σεῖς δὲ με κραυγὰς τοὺς παρεκινεῖτε, ὅμως ἐγὼ εἶχον τὴν γνώμην, ὅτι ἔχω μεγαλυτέραν ὑποχρέωσιν νὰ κινδυνεύω ὑπερασπιζόμενος τὸν νόμον καὶ τὸ δίκαιον παρὰ νὰ ταχθῶ μετὰ τὸ μέρος σας, ὅταν ἡ ἐπιθυμία σας δὲν ἦτο δικαία, ἀπὸ φόβον φυλακίσεως ἢ θανάτου.

Αὐτὰ συνέβαινον, ἐνῶ ἡ πόλις εἶχεν ἀκόμη δημοκρατίαν. Ὅταν δὲ ἐγινεν ἡ ὀλιγαρχία, οἱ τριάκοντα με ἐκάλεσαν εἰς τὴν Θόλον ἐμένα καὶ τέσσαρας ἄλλους καὶ με διέταξαν νὰ φέρω ἀπὸ τὴν Σαλαμίνα τὸν Λέοντα τὸν Σαλαμίνιον, διὰ νὰ φονευθῇ, ὅπως ὡς γνωστὸν καὶ πολλοὺς ἄλλους διέτασσαν πολλάκις ἐκεῖνοι, ἐπειδὴ ἠθελον νὰ κάμουν συνενόχους ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρους πολίτας. Τότε ὅμως ἐγὼ ὄχι με λόγους, ἀλλὰ με ἔργα ἐδειξά πάλιν, ὅτι τὸν θάνατον τὸν λογαριάζω, ἐπιτρέψατέ μου νὰ ἐκφρασθῶ κάπως χωριάτικα, σὰν ἓνα τίποτε, ὅλη μου δὲ ἡ φροντίς στρέφεται πρὸς τὸ νὰ μὴ πράξω κάτι ἄδικον καὶ ἀνόσιον. Ἐμένα δηλαδὴ ἡ ἐξουσία ἐκεῖνη, ποῦ ἦτο τόσον ἰσχυρά, δὲν με ἐπτόησε τόσον, ὥστε νὰ πράξω κάτι ἄδικον, ἀλλὰ μόλις ἐβγήκαμεν ἀπὸ τὴν Θόλον, οἱ μὲν τέσσαρες ἄλλοι ἐπῆγαν εἰς τὴν Σαλαμίνα καὶ ἔφεραν τὸν Λέοντα, ἐγὼ δὲ ἐπῆγα ἀμέσως εἰς τὴν οἰκίαν μου. Καὶ ἴσως διὰ τὸ γεγονὸς τοῦτο νὰ ἐφονευόμην, ἐὰν ἡ ἐξουσία ἐκεῖνη δὲν κατελύετο γρήγορα. Αὐτὰ βεβαίως δύνανται νὰ τὰ βεβαιώσουν πολλοὶ μάρτυρες.

XXI. Ἐχετε λοιπὸν τὴν γνώμην, ὅτι θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ζήσω τόσα ἔτη, ἂν ἀνεμειγνυόμην εἰς τὰ δημόσια καὶ ὑπεστήριζον τὰ δίκαια ὡς ἐντιμος πολίτης καὶ ἐθεώρουν καθήκόν μου νὰ ἔχω τὸ δίκαιον ὡς σπουδαιωτάτην φροντίδα ; Κάθε ἄλλο, ὡς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, οὔτε ἐγὼ οὔτε

οίσοδῆποτε ἄλλος ἄνθρωπος. Ἄλλ' ἐγὼ καθ' ὅλον τὸν βίον μου, καὶ τὸν δημόσιον, ἂν κάποτε ἀνεμίχθην, καὶ τὸν ἰδιωτικόν, θὰ ἰδῆτε ὅτι εἶχον πάντοτε αὐτὸν τὸν χαρακτῆρα, δηλαδή νὰ μὴ ἐπιτρέπω ποτὲ τίποτε ἀντίθετον τοῦ δικαίου, εἰς οὐδένα, οὔτε εἰς οἰονδῆποτε ἐξ αὐτῶν, τοὺς ὁποίους οἱ διαβάλλοντες ἐμὲ λέγουν μαθητὰς μου. Ἐγὼ μέχρι σήμερον δὲν ὑπῆρξα διδάσκαλος οὐδενός, ἀλλὰ ἂν κανεὶς ἤθελε νὰ μὲ ἀκούῃ ὁμιλοῦντα καὶ ἐκτελοῦντα τὸ καθῆκόν μου, ἢ νεώτερος ἢ πρεσβύτερος, κανένα ποτὲ δὲν ἠμπόδισα. Οὔτε συζητῶ, ὅταν λαμβάνω χρήματα, ἀρνοῦμαι δὲ, ὅταν δὲν λαμβάνω, ἀλλὰ παρέχω τὸ ἴδιον δικαίωμα καὶ εἰς πλούσιον καὶ εἰς πτωχὸν νὰ μὲ ἐρωτᾷ καὶ ὅποιος θέλει νὰ ἀποκρίνεται εἰς τὰς ἐρωτήσεις μου καὶ νὰ ἀκούῃ κατόπιν τὰς γνώμας μου. Δι' ὅλους αὐτοὺς δὲν εἶναι δίκαιον νὰ ἔχω καμμίαν εὐθύνην, ἂν κανεὶς γίνεται χρηστὸς ἢ ὄχι, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπεσχέθην ποτὲ εἰς οὐδένα οἰονδῆποτε διδασκαλίαν οὔτε ἐδίδαξα. Ἄν δὲ κανεὶς ἰσχυρίζεται, ὅτι ἤκουσεν ἢ ἔμαθε ἀπὸ ἐμὲ ἰδιαιτέρως κάτι πού δὲν τὸ ἤκουσαν καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι, νὰ εἴσθε βέβαιοι ὅτι δὲν λέγει ἀλήθειαν.

XXII. Ἄλλὰ, διατὶ ἀκριβῶς μερικοὶ εὐχαριστοῦνται νὰ μένουν πολὺν χρόνον μαζί μου ; Τὸ ἔχετε ἀκούσει, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, διότι ἐγὼ σᾶς εἶπα ὅλην τὴν ἀλήθειαν. Εὐχαριστοῦνται, διότι ἀκούουν νὰ ἐλέγχωνται οἱ νομίζοντες ὅτι εἶναι σοφοί, ἐνῶ δὲν εἶναι. Τοῦτο πράγματι δὲν εἶναι δυσάρεστον. Ἐγὼ ὅμως ἀσχολοῦμαι εἰς τὸν ἐλεγχον τοῦτον, διότι, καθὼς εἶπα, μὲ διέταξεν ὁ θεὸς καὶ μὲ χρησμὸν τοῦ μαντείου καὶ μὲ ὄνειρα καὶ μὲ κάθε τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον κάποτε κάποιος θεὸς θέλησις διέταξεν ἄνθρωπον νὰ κάνη κάτι. Ὁ ἰσχυρισμὸς μου, ὦ Ἀθηναῖοι, καὶ ἀληθινὸς εἶναι καὶ εὐκόλως ἀποδεικνύεται. Διότι, ἂν ἐγὼ πραγματικὰ ἄλλους μὲν ἐκ τῶν νέων διαφθείρω, ἄλλους δὲ ἔχω διαφθείρει, ἔπρεπε βέβαια μερικοὶ ἀπὸ αὐτούς, ὅταν ἐμεγάλωσαν, ἂν ἀντελήφθησαν ὅτι ἐγὼ κατὰ τὴν νεότητά των τοὺς συνεβούλευσα κάτι κακόν, νὰ παρουσιασθῶν τώρα, νὰ μὲ κατηγορήσουν καὶ νὰ ζητήσουν τὴν τιμωρίαν μου. Ἄν πάλιν δὲν ἤθελον οἱ ἴδιοι, ἔπρεπε κάποιος ἀπὸ τούτους οἰκείους των, πατέρες ἢ ἀδελφοὶ ἢ ἄλλοι συγγενεῖς, ἂν εἶχον πάθει κάποιον κακόν ἀπὸ ἐμένα οἱ ἰδικοὶ των, νὰ τὸ ἐνθυμηθῶν τώρα καὶ νὰ ζητοῦν τὴν τιμωρίαν μου. Ὅπως δῆποτε εἶναι πολλοὶ ἐξ αὐτῶν παρόντες, τοὺς ὁποίους βλέπω. Πρῶτον μὲν ὁ Κρίτων, συνομήλικος καὶ συνδημότης μου, πατήρ αὐτοῦ ἐδῶ τοῦ Κριτοβούλου, ἔπειτα ὁ Λυσα-

νίας, ὁ Σφήττιος, πατήρ αὐτοῦ ἐδῶ τοῦ Αἰσχίνου, κατόπιν ὁ Ἀντιφῶν ὁ Κηφισιεὺς πατήρ τοῦ Ἐπιγένους, ἀκόμη καὶ αὐτοὶ οἱ ἄλλοι, τῶν ὁποίων οἱ ἀδελφοὶ ἐσύχναζον πλησίον μου κατὰ τὰς συζητήσεις, ὁ Νικόστρατος ὁ Θεοζοτίδου, ἀδελφὸς τοῦ Θεοδότου — ἀφοῦ δὲ ὁ Θεόδοτος ἔχει ἀποθάνει, δὲν ἤμπορεῖ νὰ τὸν ἐμποδίση μὲ παρακλήσεις — ὁ Πάραλος ὁ υἱὸς τοῦ Δημοδόκου, τοῦ ὁποίου ἀδελφὸς ἦτο ὁ Θεάγης. Ἐδῶ εἶναι καὶ ὁ Ἀδείμαντος ποὺ εἶναι ἀδελφὸς του αὐτὸς ἐδῶ ὁ Πλάτων καὶ ὁ Αἰαντόδωρος, ἀδελφὸς αὐτοῦ ἐδῶ τοῦ Ἀπολλοδώρου. "Ὅλοι αὐτοὶ εἶναι παρόντες, ἀλλὰ δύναμαι νὰ σᾶς ὀνομάσω καὶ πολλοὺς ἄλλους, ἐκ τῶν ὁποίων ἔπρεπεν ὁ Μέλητος νὰ ἀναφέρῃ κάποιον εἰς τὸν λόγον του ὡς μάρτυρα. "Ἄν μάλιστα τὸ ἐλησμόνησε τότε, ἐπιτρέψατε νὰ εἶπῃ τώρα, ὅτι σχετικὸν ἔχει ἐγὼ παραχωρῶ μέρος ἀπὸ τὴν ὥραν μου. Ἄλλὰ θὰ συμβῆ τὸ ἐντελῶς ἀντίθετον τούτου, ὦ ἄνδρες. Θὰ ἰδῆτε δηλαδὴ ὅτι ὅλοι εἶναι πρόθυμοι νὰ ὑπερασπίσουν ἐμὲ τὸν διαφθειρόντα, τὸν βλάπτοντα τοὺς οἰκείους αὐτοῦ, καθὼς λέγει ὁ Μέλητος καὶ ὁ Ἄνυτος. Καὶ ἴσως οἱ ἴδιοι οἱ διεφθαρμένοι θὰ εἶχαν κάποιον λόγον νὰ μὲ ὑπερασπίσουν, ἀλλὰ ἐκεῖνοι ποὺ δὲν διεφθάρησαν, οἱ συγγενεῖς τούτων ποὺ εἶναι τώρα ἡλικιωμένοι, ποῖον ἄλλον λόγον ἔχουν νὰ μὲ ὑπερασπίσουν, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ δίκαιον, διότι γνωρίζουν ὅτι ὁ μὲν Μέλητος ψεύδεται ἐγὼ δὲ λέγω τὴν ἀλήθειαν ;

Ε'

Ἐπίλογος τῆς ἀπολογίας.

Δικαιολογία τοῦ Σωκράτους διὰ τὴν στάσιν του ἐν τῷ δικαστηρίῳ.

XXIII. Ἀρχετὰ πλέον, ὦ ἄνδρες. Ἐκεῖνα ποὺ εἶχον νὰ εἶπω πρὸς ἀπολογίαν μου σχεδὸν αὐτὰ εἶναι, ἴσως δὲ καὶ μερικὰ ἄλλα παρόμοια. Τώρα ὅμως εἶναι δυνατὸν κάποιος ἀπὸ σᾶς νὰ ἀγανακτήσῃ ἐνθυμούμενος τὴν ἰδικὴν του περίπτωσιν. "Ὅταν δηλαδὴ αὐτὸς κάποτε ἐδικάζετο δι' ὑπόθεσιν ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνον ἀπὸ αὐτὴν ἐδῶ, παρεκάλεσε τοὺς δικαστὰς καὶ τοὺς ἰκέτευσεν μὲ πολλὰ δάκρυα καὶ ἔφερεν ἐδῶ τὰ παιδιὰ του, διὰ νὰ τὸν λυπηθοῦν ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον, καὶ ἄλλους οἰκείους του καὶ πολλοὺς φίλους του, ἐνῶ ἐγὼ δὲν κάμνω τίποτε ἀπὸ αὐτὰ, ἀφοῦ μάλιστα διατρέχω, καθὼς φαίνεται, τὸν ἔσχατον κίνδυνον. Ἴσως λοιπὸν κανεὶς, ἂν τοῦ ἔλθουν εἰς τὸν νοῦν αὐτὰ, διατεθῆ ἔναντίον μου κάπως δυσμενῶς καὶ ὠργισμένως ψηφίση περὶ ἐμοῦ ὑπὸ

τὴν ἐπίδρασιν τῆς ὀργῆς. Ἐὰν τυχὸν κάποιος ἀπὸ σᾶς εὐρίσκειται εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν — ἐγὼ βέβαια δὲν θεωρῶ κανένα σας ἄξιον διὰ παρόμοιον πάθημα — ἀλλ' ἂν τέλος πάντων ὑπάρχη, νομίζω ὅτι θὰ ἦτο κατάλληλος ἀπάντησις δι' αὐτὸν ἢ ἐξῆς. «Ἐχω καὶ ἐγὼ, φίλτατε, κάποιους οἰκείους. Διότι βέβαια καὶ ἐγὼ δὲν ἐγεννήθην, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Ὀμήρου, ἀπὸ δρυῶν ἢ ἀπὸ πέτρων. Ἐγεννήθην ἀπὸ ἀνθρώπου, ὥστε καὶ συγγενεῖς ἔχω καὶ υἱούς, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τρεῖς, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἓνας εἶναι μειράκιον οἱ δὲ ἄλλοι δύο παιδιὰ. Ὅμως δὲν θὰ παρουσιάσω κανένα ἐδῶ, διὰ νὰ σᾶς παρακαλέσω νὰ μὲ ἀθώωσετε. Διὰτί λοιπὸν δὲν θὰ κάμω τίποτε ἀπὸ αὐτά; Ὅχι ἀπὸ ἀλαζονείαν, ὧ Ἀθηναῖοι, οὔτε ἀπὸ περιφρόνησιν πρὸς ὑμᾶς. Ἄν ἐγὼ ἀντιμετωπίζω τὸν θάνατον μὲ θάρρος ἢ ὄχι, εἶναι ἄλλο ζήτημα, πάντως ὅμως νομίζω ὅτι διὰ τὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ τὴν ἰδικὴν μου καὶ τὴν ἰδικὴν σας καὶ ὀλοκλήρου τῆς πόλεως δὲν εἶναι τιμητικὸν νὰ κάμω κάτι ἀπὸ αὐτά, μάλιστα τῶρα πού εὐρίσκομαι εἰς αὐτὴν τὴν ἡλικίαν καὶ ἔχω ἀποκτήσει αὐτὸ τὸ ὄνομα, εἴτε εἶναι ἀλήθεια εἴτε ὄχι. Ὅπωςδὴποτε ἔχει ἐπικρατήσει ἡ γνώμη, ὅτι ὁ Σωκράτης διαφέρει κατὰ τι ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἀνθρώπους. Ἄν λοιπὸν οἱ θεωρούμενοι ἐξ ὑμῶν ὅτι διαφέρουν εἴτε κατὰ τὴν σοφίαν, εἴτε κατὰ τὴν ἀνδρείαν, εἴτε κατὰ οἰανδήποτε ἄλλην ἀρετὴν, φέρονται κατὰ τοιοῦτον τρόπον, θὰ εἶναι ἐντροπή. Ἐγὼ βέβαια ἔχω ἰδεῖ πολλὰς φορὰς μερικοὺς, οἱ ὁποῖοι θεωροῦνται ὅτι ἔχουν κάποιαν ἀξίαν, ὅταν δικάζωνται νὰ κάνουν παράδοξα πράγματα, διότι νομίζουν ὅτι θὰ πάθουν κάτι φοβερόν, ἂν καταδικασθοῦν εἰς θάνατον ὡσὰν νὰ ἐπρόκειτο νὰ μείνουν ἀθάνατοι, ἂν δὲν τοὺς φονεύσετε σεῖς. Αὐτοὶ κατὰ τὴν γνώμην μου προσάπτουν εἰς τὴν πόλιν ἐντροπήν, ὥστε νὰ σχηματίσῃ τὴν γνώμην κάποιος ξένος, ὅτι εἰς τὰς Ἀθήνας ὅσοι διακρίνονται διὰ τὴν ἀρετὴν των, τοὺς ὁποίους οἱ συμπολιταὶ των προκρίνουν διὰ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ ἀξιώματα, δὲν ἔχουν καμμίαν διαφορὰν ἀπὸ τὰς γυναῖκας. Αὐτὰ λοιπὸν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, οὔτε ἡμεῖς πρέπει νὰ τὰ πράττωμεν, οἱ θεωρούμενοι πὼς ἔχομεν κάποιαν ἀξίαν, ἔστω καὶ μικράν, οὔτε σεῖς νὰ τὰ ἐπιτρέπετε, ἂν τὰ πράττωμεν, ἀλλὰ νὰ φανερώνατε μὲ τὴν στάσιν σας, ὅτι πολὺ αὐστηρότερον θὰ κρίνετε ὅποιον εἰσάγει εἰς τὸ δικαστήριον αὐτὰς τὰς θεατρικὰς σκηνὰς καὶ κάμνει καταγέλαστον τὴν πόλιν, παρὰ ἐκεῖνον πού διατηρεῖ τὴν ἀταραξίαν του.

XXIV. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ζήτημα τῆς ἀξιοπρεπείας, ἔχω τὴν γνώ-

μην, ὦ ἄνδρες, ὅτι δὲν εἶναι οὔτε δίκαιον νὰ παρακαλῆ κανεὶς τὸν δικαστὴν καὶ νὰ ἀθωώνεται μὲ τὰς παρακλήσεις, ἀντὶ νὰ διαφωτίζη καὶ νὰ πειθῆ. Διότι ὁ δικαστὴς δὲν κάθεται εἰς τὴν ἔδραν του διὰ νὰ ἀπονέμη χριστικῶς τὰ δίκαια, ἀλλὰ διὰ νὰ τὰ κρίνῃ, ἔχει δὲ ὀρκισθῆ ὅτι δὲν θὰ κάμῃ χάριν εἰς ὅποιον τοῦ ἀρέσει, ἀλλὰ θὰ δικάσῃ σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους. Ἐπομένως δὲν εἶναι πρέπον οὔτε ἡμεῖς νὰ σᾶς συνηθίζωμεν νὰ ἐπιπορῆτε, οὔτε σεῖς νὰ ἀποκτᾶτε αὐτὴν τὴν συνηθειαν, διότι ἄλλως οὔτε ἡμεῖς θὰ εἴμεθα εὐσεβεῖς οὔτε σεῖς. Μὴν ἔχετε λοιπόν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀπὸ ἐμένα τὴν ἀξίωσιν νὰ πράξω ἐνώπιόν σας αὐτά, τὰ ὅποια δὲν τὰ θεωρῶ μήτε ἐντιμὰ μήτε δίκαια μήτε ὅσια, ἐφ' ὅσον μάλιστα, μὰ τὸν Δία, κατηγοροῦμαι ἀπὸ αὐτὸν ἐδῶ τὸν Μέλητον ἐπὶ ἀσεβείᾳ. Διότι προφανῶς, ἂν προσεπάθουν νὰ σᾶς πείσω μὲ αὐτά τὰ μέσα καὶ σᾶς ἐβίαζον μὲ παρακλήσεις νὰ παραβῆτε τὸν ὄρκον σας, θὰ ἦτο ὡς νὰ σᾶς διδάσκω νὰ μὴ πιστεύετε τοὺς θεοὺς καὶ ἡ ἀπολογία μου θὰ ἦτο κυριολεκτικῶς κατηγορία ἐναντίον μου, ὅτι δὲν πιστεύω θεοὺς. Ἀλλὰ κάθε ἄλλο παρὰ τοῦτο συμβαίνει. Διότι ἐγώ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πιστεύω εἰς τοὺς θεοὺς, ὅσον δὲν πιστεύει κανεὶς ἀπὸ τοὺς κατηγοροὺς μου, καὶ ἐπαφίεμαι εἰς τὴν κρίσιν τὴν ἰδικὴν σας καὶ τῶν θεῶν, διὰ νὰ ἀποφασίσετε περὶ ἐμοῦ, ὅπως θὰ εἶναι τὸ καλύτερον καὶ δι' ἐμὲ καὶ διὰ σᾶς.

Γ'

Πρότασις τοῦ Σωκράτους περὶ τῆς ποινῆς μετὰ τὴν παραδοχὴν τῆς ἐνοχῆς του.

XXV. Εἰς τὸ νὰ μὴ ἀγανακτῶ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, διὰ τὸ γεγονός τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ μὲ ἐθεωρήσατε ἐνοχον, καὶ ἄλλα πολλὰ συντελοῦν καὶ τὸ ὅτι δὲν ἦτο δι' ἐμὲ ἀπροσδόκητον. Πολλὸ περισσότερον παρὰ ξενεύομαι διὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑπὲρ ἐμοῦ καὶ τῶν ἐναντίον μου ψήφων. Διότι εἶχον τὴν γνώμην, ὅτι ἡ διαφορὰ δὲν θὰ ἦτο τόσο μικρά, ἀλλὰ πολὺ μεγάλῃ. Καὶ τώρα βλέπω, ὅτι τριάκοντα μόνον ψῆφοι ἂν ἐπιπτον ἀπὸ τὰς καταδικαστικὰς εἰς τὰς ἀθωωτικὰς, θὰ εἶχον ἀθωωθῆ. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν Μέλητον, νομίζω ὅτι καὶ τώρα ἀπηλλάγην ἀπὸ τὴν κατηγορίαν του, καὶ ὄχι μόνον ἀπηλλάγην, ἀλλὰ καὶ ὅτι θὰ κατεδικάζετο εἰς πρόστιμον χιλίων δραχμῶν, ὡς μὴ λαβὼν μὲ τὸ μέρος του τὸ ἐν πέμπτον τοῦ συνόλου τῶν ψήφων, ἂν δὲν παρουσιάζοντο νὰ ὑποστηρίξουν τὴν ἐναντίον μου κατηγορίαν ὁ Ἄλυτος καὶ ὁ Λύκιον.

XXVI. Προτείνει λοιπόν ο άνθρωπος ως ποινή δι' ἐμὲ τὸν θάνατον. Ἔχει καλῶς. Ἐγὼ τώρα ποῖαν ποινήν πρέπει νὰ ἀντιπροτείνω, διὰ νὰ εἶναι σύμφωνος μὲ τὴν γνώμην σας ; Ἀλλήν τινα ἢ αὐτὴν ποῦ μοῦ ἀξίζει ; Ποία λοιπὸν εἶναι αὐτή ; Τί μοῦ ἀξίζει νὰ πάθω ἢ νὰ πληρώσω, διότι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ζωῆς μου δὲν ἐκάθισα εἰς τὴν ἡσυχίαν μου, ἀλλὰ πρῶτον μὲν παρημέλησα ἐκεῖνα διὰ νὰ ὅποια ἐνδιαφέρονται οἱ πολλοί, δηλαδὴ τὴν ἀπόκτησιν χρημάτων, τὰς ὑποθέσεις τοῦ οἴκου μου, τὰ στρατηγικὰ ἀξιώματα, τὰς πολιτικὰς ἀγορεύσεις, τὰς ἄλλας ἀρχάς, τὰς πολιτικὰς ομάδας καὶ τὰ κόμματα, ποῦ συγκροτοῦνται συνήθως εἰς τὴν πόλιν, ἐπειδὴ ἐνόμιζον ὅτι ἤμην κάπως ἀνώτερος ἀπὸ τὸ νὰ ζητήσω εἰς αὐτὰ τὴν σωτηρίαν μου, ἐφ' ὅσον μὲ τὴν ἀσχολίαν μου εἰς αὐτὰ δὲν ἐπρόκειτο νὰ προσφέρω καμμίαν ὠφέλειαν οὔτε εἰς ὑμᾶς οὔτε εἰς τὸν ἑαυτὸν μου. Δεύτερον δὲ ἐπροτίμησα τὴν γνωστὴν εἰς ὑμᾶς ἀσχολίαν, δηλαδὴ νὰ προσφέρω εἰς τὸν καθένα σας χωριστὰ τὴν μεγίστην, κατὰ τὴν γνώμην μου εὐεργεσίαν, προσπαθῶν νὰ πείσω κάθε ἕνα μῆτε διὰ τὰ ἰδιωτικὰ του συμφέροντα νὰ φροντίξῃ, πρὶν φροντίσῃ νὰ γίνῃ ὁ ἴδιος, ὅσον τὸ δυνατόν καλύτερος καὶ φρονιμώτερος, μῆτε διὰ τὰ ζητήματα τῆς πόλεως, πρὶν φροντίσῃ διὰ τὴν ἐξῆψωσιν τοῦ ἠθικοῦ ἐπιπέδου αὐτῆς, ὁμοίως δὲ νὰ ἀσχολῆται καὶ διὰ τὰ ἄλλα ζητήματα. Τί λοιπὸν ἀξίζω νὰ πάθω δι' αὐτὴν τὴν δρᾶσίν μου ; Ἀσφαλῶς, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, κάτι καλόν, ἐὰν πρέπει νὰ προτείνω ποινήν πραγματικὰ ἀνταξίαν. Καὶ μάλιστα κάτι καλὸν ποῦ νὰ ἀρμόζῃ εἰς ἐμέ. Τί ἀρμόζει λοιπὸν εἰς ἕνα πτωχὸν εὐεργέτην, ὁ ὅποιος πρέπει νὰ εὐκαιρῆ, διὰ νὰ σᾶς προτρέπῃ εἰς τὴν ἀρετὴν ; Δὲν ὑπάρχει, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δι' ἕνα τέτοιον ἄνθρωπον τίποτε περισσότερον ἀρμόζον, ἀπὸ τὸ νὰ τρέφεται ὑπὸ τῆς πόλεως δωρεὰν εἰς τὸ Πρυτανεῖον. Ἀρμόζει τοῦτο πολὺ περισσότερον εἰς αὐτόν, παρὰ εἰς ἐκεῖνον ποῦ ἐκέρδισεν Ὀλυμπιακὴν νίκην εἰς ἀγῶνα ἐνὸς ἵππου ἢ εἰς ἀγῶνα ἄρματος μὲ δύο ἢ τέσσαρας ἵππους. Διότι ἐκεῖνος σᾶς κάμνει νὰ φαίνεσθε εὐδαίμονες, ἐγὼ δὲ νὰ εἴσθε πραγματικά. Καὶ ἐκεῖνος δὲν ἔχει καθόλου ἀνάγκην διατροφῆς δωρεὰν, ἐγὼ δὲ ἔχω. Ἐὰν λοιπὸν πρέπει νὰ προτείνω ποινήν δικαίαν καὶ ἀνταξίαν, αὐτὴν προτείνω, δηλαδὴ τὴν δωρεὰν διατροφὴν εἰς τὸ Πρυτανεῖον.

XXVII. Ἴσως ὅμως μὲ αὐτὰ ποῦ λέγω σᾶς φαίνομαι πάλιν ὅτι ὁμιλῶ κατὰ παρόμοιον τρόπον, ὅπως ὁμίλησα περὶ τοῦ οἴκου καὶ

τῶν παρακλήσεων, δηλαδή ἀλαζονευόμενος. Ἄλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθές, ὃ Ἄθηναῖοι, μᾶλλον δὲ ἔχει ὡς ἐξῆς. Ἐγὼ ἔχω πεποίθησιν ὅτι δὲν ἀδικῶ κανένα ἀνθρώπου μὲ τὴν θέλησίν μου, δὲν κατορθώνω ὅμως νὰ σᾶς πείσω, διότι ὁ χρόνος τῆς συνομιλίας μας εἶναι ὀλίγος. Ἐάν, κατὰ τὴν γνώμην μου, ὑπῆρχε καὶ εἰς ἡμᾶς, ὅπως εἰς ἄλλους ἀνθρώπους, νόμος νὰ μὴ διαρκοῦν μίαν ἡμέραν αἰ περὶ θανάτου δίκαι, ἀλλὰ πολλὰς, θὰ ἐπέιθεσθε. Τώρα ὅμως δὲν εἶναι εὐκόλον ἐντὸς ὀλίγου χρόνου νὰ διαλύσω μεγάλας διαβολάς. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν εἶμαι πεπεισμένος, ὅτι δὲν ἀδικῶ κανένα, δὲν παραδέχομαι καθόλου νὰ ἀδικήσω τὸν ἑαυτὸν μου καὶ νὰ εἰπῶ ὁ ἴδιος ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ μου ὅτι εἶμαι ἄξιος κάποιου κακοῦ καὶ νὰ προτείνω διὰ τὸν ἑαυτὸν μου τὴν ἀντιστοιχοῦσαν εἰς αὐτὸ ποινὴν. Τί ἔχω νὰ φοβηθῶ ; Θὰ φοβηθῶ, μήπως πάθω τοῦτο, ποῦ προτείνει ὁ Μέλητος, τὸ ὅσοῦν λέγω ὅτι δὲν γνωρίζω, ἂν εἶναι καλὸν ἢ κακόν, καὶ θὰ προτείνω ἀντ' αὐτοῦ κάτι ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ εἶμαι βέβαιος ὅτι εἶναι κακά, ἐκλέγων αὐτὸ ὡς τιμωρίαν μου ; Νὰ προτείνω φυλάκισιν ; Καὶ τί νὰ τὴν κάμω τὴν ζωὴν εἰς τὸ δεσμοτήριον, ὅπου θὰ εἶμαι δοῦλος εἰς τοὺς ἐκάστοτε ἐκλεγομένους ἄρχοντας, δηλαδή τοὺς ἕνδεκα ; Ἡ μήπως νὰ προτείνω πρόστιμον καὶ νὰ φυλακισθῶ, μέχρις ὅτου πληρώσω ; Ἄλλὰ εἶναι τὸ αὐτὸ μὲ τὸ προηγούμενον, διότι δὲν ἔχω χρήματα, ἀπὸ τὰ ὅποια νὰ πληρώσω. Μήπως τέλος πάντων νὰ προτείνω ἐξορίαν ; Διότι ἴσως αὐτὴν τὴν ποινὴν θὰ ἐδέχεσθε νὰ μοῦ τὴν ἐπιβάλετε. Θὰ πρέπη νὰ μὲ κατέχη μεγάλη φιλοζωΐα, ἂν εἶμαι τόσοσ ἀσυλλόγιστος, ὥστε νὰ μὴ δύναιμι νὰ σκεφθῶ ὅτι σεῖς ποῦ εἴσθε συμπολιταὶ μου δὲν ἠμπορέσατε νὰ ἀνεχθῆτε τὰς ἀσχολίας μου καὶ τοὺς λόγους ἀλλὰ τὰ ἐθεωρήσατε ἐνοχλητικὰ καὶ μισητά, ὥστε ζητεῖτε τώρα νὰ ἀπαλλαγῆτε ἀπὸ αὐτά. Θὰ εὔρεθούν τάχα ἄλλοι νὰ τὰ ἀνεχθοῦν χωρὶς στενοχωρίαν ; Κάθε ἄλλο, ὃ Ἄθηναῖοι. Ὁραία λοιπὸν θὰ εἶναι ἡ ζωὴ μου, ἂν φύγω ἀπὸ τὴν πατρίδα μου εἰς αὐτὴν τὴν ἡλικίαν καὶ περιέρχωμαι τὰς διαφόρους πόλεις συνεχῶς ἐκδιωκόμενος. Διότι εἶμαι βέβαιος, ὅτι ὅπου καὶ ἂν ὑπάγω οἱ νέοι θὰ παρακολουθοῦν τὰς συζητήσεις μου, ὅπως ἐδῶ. Ἄν λοιπὸν ἐγὼ τοὺς ἀπομακρύνω, θὰ μὲ ἐκδιώξουν ἀπὸ τὴν πόλιν τῶν αὐτῶν πείθοντες τοὺς ἡλικιωμένους. Ἄν πάλιν δὲν τοὺς ἀπομακρύνω, θὰ μὲ ἐκδιώξουν οἱ πατέρες καὶ οἱ συγγενεῖς τῶν, διὰ νὰ προφυλάξουν αὐτούς.

XXVIII. Ἴσως ὅμως θὰ μοῦ εἰπῆ κανεὶς: «θὰ σοῦ εἶναι ἀδύνα-

τον, ὦ Σωκράτη, ἀφοῦ φύγη ἀπὸ ἡμᾶς, νὰ ζήσης ἡσυχος, χωρὶς νὰ συζητῆς; ἢ Ἀκριβῶς αὐτὸ εἶναι τὸ σημεῖον, διὰ τὸ ὁποῖον εἶναι δυσκολώτατον νὰ πείσω μερικoὺς ἀπὸ σᾶς. Διότι ἂν εἰπῶ, ὅτι αὐτὸ ἰσχυροῦμαι μὲ τὸ νὰ ἀπειθῆσω εἰς τὸν Θεόν, καὶ δι' αὐτὸ μοῦ εἶναι ἀδύνατον νὰ ζήσω ἡσυχος, δὲν θὰ μὲ πιστεῦσετε νομίζοντες ὅτι εἰρωνεύομαι. Ἄν ἄλλιν σᾶς εἰπῶ, ὅτι αὐτὸ εἶναι τὸ μέγιστον ἀγαθὸν διὰ τὸν ἄνθρωπον, νὰ συζητῆ καθημερινῶς διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ διὰ τὰ ἄλλα, διὰ τὰ ὁποῖα μὲ ἀκούετε νὰ συζητῶ ἐξετάζων τὸν ἑαυτὸν μου καὶ τοὺς ἄλλους καὶ ὅτι βίος ποῦ δὲν ὑποβάλλεται εἰς ἐξέτασιν εἶναι ἀπαράδεκτος διὰ τὸν ἄνθρωπον, αὐτὰ πολὺ ὀλιγώτερον θὰ τὰ πιστεῦσετε. Καὶ ὅμως, ὦ ἄνδρες, αὐτὰ εἶναι ἔτσι, ὅπως σᾶς λέγω, ἀλλὰ δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ σᾶς πείσω. Ἐκτὸς τούτου δὲ ἐγὼ ἔχω συνηθίσει νὰ μὴ θεωρῶ τὸν ἑαυτὸν μου ἄξιον νὰ πάθῃ κανένα κακόν. Πάντως ἐὰν εἶχον χρήματα, θὰ ἐπρότεινον ὡς ποινὴν ἕνα ποσὸν ποῦ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ τὸ πληρώσω, διότι δὲν θὰ μοῦ ἐγένετο καμμία βλάβη ἀπὸ αὐτό. Ὅμως δὲν ἔχω, ἐκτὸς ἐὰν θέλετε νὰ προτείνω, ὅσον θὰ ἦτο δυνατόν νὰ πληρώσω καὶ ἐν ταιαύτῃ περιπτώσει θὰ ἡδυνάμην νὰ πληρώσω μίαν μνᾶν. Αὐτὸ λοιπὸν τὸ πρόστιμον προτείνω. Αὐτὴν τὴν στιγμὴν ὁ Πλάτων, αὐτὸς ἐδῶ, καὶ ὁ Κρίτων καὶ ὁ Κριτόβουλος καὶ ὁ Ἀπολλόδωρος μὲ προτρέπουν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, νὰ προτείνω ὡς ποινὴν τὸ ποσὸν τῶν τριάκοντα μνῶν καὶ ὅτι αὐτοὶ εἶναι ἐγγυηταί. Προτείνω λοιπὸν τὸ ποσὸν αὐτό, διὰ τὸ ὁποῖον θὰ σᾶς εἶναι ἐγγυηταὶ ἄνθρωποι ἀξιόχρεοι.

Ζ'

Προσλαλιά τοῦ Σωκράτους πρὸς τοὺς δικαστὰς μετὰ τὴν καταδίκην του εἰς θάνατον.

XXIX. Διὰ κέρδος ὄχι πολλοῦ χρόνου, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, θὰ σᾶς κακολογοῦν καὶ θὰ σᾶς κατηγοροῦν ὅσοι θέλουν νὰ δυσφημοῦν τὴν πόλιν, ὅτι ἐρρονεύσατε τὸν Σωκράτη, ἕνα ἄνθρωπον σοφόν, διότι ἀσφαλῶς θὰ εἰποῦν ὅτι εἶμι σοφός, ἂν καὶ δὲν εἶμι, ἐκεῖνοι ποῦ θέλουν νὰ σᾶς προσάψουν μομφήν. Αὐτὸς ὁ θάνατος θὰ σᾶς ἔκαμνε τὴν χάριν νὰ ἔλθῃ μόνος του, ἂν ἐπεριμένετε ὀλίγον χρόνον, διότι βλέπετε ὅτι ἡ ηλικία μου ἔχει προχωρήσει εἰς τὸν δρόμον τῆς ζωῆς καὶ εὐρίσκεται πλέον κοντὰ εἰς τὸν θάνατον. Αὐτὰ βέβαια τὰ λέγω ὄχι πρὸς ὅλους ὑμᾶς, ἀλλὰ μόνον πρὸς ἐκείνους ποῦ μὲ κατεδίκασαν εἰς θάνατον. Λέγω δὲ καὶ

τὰ ἐξῆς πρὸς τοὺς ἰδίους. Ἴσως νομίζετε, ὦ ἄνδρες, ὅτι κατεδικάσθη ἀπὸ ἔλλειψιν λόγων, μὲ τοὺς ὁποίους θὰ σᾶς ἔπειθον, ἂν εἶχον τὴν γνώμην, ὅτι εἶναι πρέπον νὰ λέγω καὶ νὰ πράττω τὰ πάντα διὰ νὰ ἀποφύγω τὴν καταδίκην. Κάθε ἄλλο. Κατεδικάσθη βέβαια ἀπὸ κάποιαν ἔλλειψιν ὄχι ὅμως ἀπὸ ἔλλειψιν λόγων, ἀλλ' ἀπὸ ἔλλειψιν θρασύτητας καὶ ἀναισχυοντίας καὶ θελήσεως νὰ λέγω πρὸς ὑμᾶς ἐκεῖνα πού θὰ σᾶς ἦτο πολὺ εὐχάριστον ν' ἀκούετε, δηλαδή νὰ θρηγῶ καὶ νὰ ὀδύρωμαι καὶ ἄλλα παρόμοια νὰ πράττω καὶ νὰ λέγω πολλὰ καὶ ἐντελῶς ἀντίθετα πρὸς τὴν ἀξιοπρέπειάν μου κατὰ τὴν γνώμην μου, ὅπως ἀκριβῶς ἔχετε συνηθίσει ν' ἀκούετε ἀπὸ ἄλλους. Ἄλλ' οὔτε τότε διανοήθη, ὅτι ἔπρεπεν ἕνεκα τοῦ κινδύνου νὰ πράξω κάτι ἀνάρμοστον εἰς ἐλεύθερον ἄνθρωπον, οὔτε τώρα μεταμελοῦμαι διὰ τὸν τρόπον τῆς ἀπολογίας μου, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον προτιμῶ νὰ ἀποθάνω ἀπολογηθεὶς κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, παρὰ νὰ ζήσω ἀπολογοῦμενος κατ' ἐκεῖνον. Διότι οὔτε εἰς τὸ δικαστήριον, οὔτε εἰς τὸν πόλεμον, οὔτε ἐγὼ οὔτε κανεὶς ἄλλος, δὲν πρέπει νὰ σκέπτεται τὸ πῶς θὰ ἀποφύγη τὸν θάνατον πράττων ὅτι-δήποτε. Καὶ πράγματι πολλάκις εἰς τὰς μάχας γίνεται φανερόν, ὅτι τὸν θάνατον ἠμπορεῖ βέβαια κανεὶς κάπως εὐκολα νὰ τὸν ἀποφύγη, εἴτε ρίπτων τὰ ὅπλα του εἴτε ἰκετεύων ἐκεῖνους πού τὸν καταδιώκουν. Ὁμοίως καὶ εἰς τὰ ἄλλα εἶδη τῶν κινδύνων ὑπάρχουν πολλοὶ τρόποι διὰ νὰ ἀποφεύγη κανεὶς τὸν θάνατον, ἂν ἔχη τὴν θρασύτητα νὰ πράττῃ καὶ νὰ λέγῃ ὀπιδήποτε. Ἀλλὰ προσέξτε, ὦ ἄνδρες, μήπως τὸ δύσκολον δὲν εἶναι αὐτό, τὸ νὰ ἀποφεύγη κανεὶς τὸν θάνατον, ἀλλὰ κάτι ἄλλο πολὺ δυσκολώτερον, τὸ νὰ ἀποφύγη κανεὶς τὴν κακίαν. Διότι αὐτὴ τρέχει γρηγορώτερα ἀπὸ τὸν θάνατον. Καὶ ἔτσι τώρα ἐγὼ μὲν, ἐπειδὴ εἶμαι γέρον καὶ ἀργακίνητος συνελήφθη ἀπὸ τὸ δυσκίνητότερον, ἐνῶ οἱ κατήγοροί μου, ἐπειδὴ εἶναι ἐπιτήδευοι καὶ ταχεῖς, συνελήφθησαν ἀπὸ τὸ πλεόν ευκίνητον, δηλαδή ἀπὸ τὴν κακίαν. Καὶ ἐγὼ μὲν ἀπέρχομαι καταδικασθεὶς ὑφ' ὑμῶν εἰς θάνατον, αὐτοὶ ὅμως ἀπέρχονται καταδικασθέντες ὑπὸ τῆς ἀληθείας ὡς ἔνοχοι μοχθηρίας καὶ ἀδικίας. Καὶ εἴμεθα εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴν ποινήν μας καὶ ἐγὼ καὶ αὐτοί. Αὐτὰ βεβαίως κάπως ἔτσι ἔπρεπε νὰ τελειώσουν καὶ νομίζω ὅτι καλῶς ἔχουν.

XXX. Τώρα ὅμως ἐπιθυμῶ νὰ εἰπῶ εἰς σᾶς πού με κατεδικάσατε μίαν προφητείαν διὰ τὰ ἐπακόλουθα, διότι εὐρίσκομαι εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον τῆς ζωῆς, εἰς τὸ ὁποῖον οἱ ἄνθρωποι συνηθέστατα προφητεύουν,

ὅταν πρόκειται νὰ ἀποθάνουν. Σᾶς λέγω δηλαδή, ὦ ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι μὲ ἐφρονεύσατε, ὅτι εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατόν μου θὰ σᾶς ἔλθῃ τιμωρία πολὺ βαρυτέρα, μὰ τὸν Δία, ἀπὸ τὸν θάνατον ποῦ μοῦ ἐπιβάλλετε. Σεῖς βέβαια τὸ ἐπράξατε νομίζοντας, ὅτι θὰ ἀπαλλαχθῆτε ἀπὸ τὸ νὰ ἐλέγχεσθε διὰ τὸν βίον σας, σᾶς λέγω ὅμως ὅτι θὰ συμβῆῃ ἐντελῶς τὸ ἀντίθετον. Θὰ εἶναι πολὺ περισσότεροὶ αὐτοὶ ποῦ θὰ σᾶς ἐλέγχουν, τοὺς ὁποίους ἐγὼ συνεκράτουν χωρὶς νὰ τὸ καταλαβαίνετε. Αὐτοὶ δὲ ὡς νεώτεροι θὰ εἶναι πολὺ ἐνοχλητικώτεροι καὶ ἢ ἀγανάκτησῖς σας θὰ εἶναι μεγαλύτερα. Διότι ἂν νομίζετε, ὅτι καταδικάζοντες ἀνθρώπους εἰς θάνατον θὰ σταματήσετε κάποιον νὰ σᾶς κατηγορῇ ὅτι ὁ βίος σας δὲν εἶναι καλὸς, δὲν σκέπτεσθε ὀρθῶς. Αὐτὴ ἡ ἀπαλλαγὴ δὲν εἶναι οὔτε πολὺ εὐκολος οὔτε ἐντιμος. Εὐκολωτάτῃ καὶ ἐντιμοσάτῃ εἶναι νὰ μὴ ἐμποδίζετε τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ νὰ καλλιεργῆτε τὸν ἑαυτὸν σας διὰ νὰ γίνετε ἄριστοι.

Αὐτὰ εἶχον νὰ εἰπῶ πρὸς ὑμᾶς, ποῦ μὲ κατεδικάσατε καὶ σᾶς ἀφίνω.

XXXI. Πρὸς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἔδωσαν δι' ἐμὲ ἀθωωτικὴν ψῆφον θὰ συνεζήσουν εὐχαρίστως δι' αὐτὸ ποῦ συνέβη, ἐφ' ὅσον οἱ ἄρχοντες εἶναι ἀψηχολημένοι καὶ ἐγὼ δὲν ὀδηγοῦμαι ἀκόμη ἐκεῖ ὅπου πρέπει νὰ πάω καὶ νὰ ἀποθάνω. Σᾶς παρακαλῶ, ὦ ἄνδρες, μείνατε ἀκόμη ὀλίγην ὥραν, ἀφοῦ δὲν μᾶς ἐμποδίζει τίποτε νὰ ἀνταλλάξωμεν ὀλίγους λόγους, ἐν ὅσῳ ἔχομεν καιρὸν. Διότι σὲ σᾶς, ποῦ εἴσθε φίλοι μου, θέλω νὰ ἐξηγήσω, τί νόημα ἔχει τέλος πάντων αὐτὸ ποῦ μοῦ συνέβη ἐδῶ. Εἰς ἐμένα, ὦ ἄνδρες δικασταί, σᾶς ὀνομάζω δὲ δικαστάς, διότι ἀξίζετε τὴν ὀνομασίαν, συνέβη κάτι πολὺ παράξενον. Ἡ συνηθισμένη μου μαντικὴ φωνή, δηλαδή τὸ δαιμόνιον, καθ' ὅλον τὸν παρελθόντα χρόνον ἦτο πολὺ συχνὴ καὶ μὲ ἀπέτρεπε καὶ εἰς ἀσήμαντα ζητήματα, ὡσάντις ἐπρόκειτο νὰ πράξω κάτι ὄχι καλόν. Τώρα ὅμως μοῦ συνέβησαν αὐτὰ ποῦ βλέπετε καὶ σεῖς οἱ ἴδιοι καὶ τὰ ὅποια θὰ τὰ ἐνόμιζε κανεὶς — νομίζονται δὲ πράγματι — ὡς τὰ μεγαλύτερα κακά. Ἐν τούτοις τὸ σημεῖον τοῦ θεοῦ δὲν μὲ ἀπέτρεψεν οὔτε ὅταν ἐξηρχόμην τὸ πρῶτ' ἐκ τῆς οἰκίας μου, οὔτε ὅταν ἤρχόμην ἐδῶ εἰς τὸ δικαστήριον, οὔτε κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὀμιλίας μου, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ εἰπῶ κάτι. Μολονότι εἰς ἄλλας ὀμιλίας μου πολλάκις μὲ συνεκράτησεν, ἐνῶ ὀμίλουν. Τώρα δὲ εἰς αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν δὲν μοῦ ἔφερον ἐμπόδιον οὔτε εἰς πρᾶξιν οὔτε

εις λόγον. Τί λοιπόν θεωρῶ ὡς αἰτίαν αὐτοῦ; Θά σᾶς τὸ εἰπῶ. Φαίνεται δηλαδὴ, ὅτι αὐτὸ ποῦ μοῦ συνέβη εἶναι διὰ τὸ καλὸν μου καὶ ἀσφαλῶς ὅσοι νομίζομεν ὅτι ὁ θάνατος εἶναι κάτι κακόν, δὲν ἔχουμεν ὀρθὴν γνώμη. Διότι θὰ ἦτο ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ μὴ μοῦ ἐναντιωθῆ τὸ συνηθισμένον σημεῖον, ἐὰν δὲν ἐπρόκειτο νὰ μοῦ συμβῆ κάτι καλόν.

XXXII. Τὸ ὅτι ὑπάρχουν πολλὰ ἐλπίδες νὰ εἶναι ὁ θάνατος κάτι καλόν, δυνάμεθα νὰ τὸ συμπεράνωμεν καὶ ἀπὸ τὸ ἐξῆς. Δηλαδὴ ὁ θάνατος εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ δύο : ἢ κάτι ὡσάν τελεία ἐκμηδένισις, ὥστε ὁ ἀποθανὼν νὰ μὴ αἰσθάνεται ἀπολύτως τίποτε ἢ κατὰ τὰ λεγόμενα εἶναι κάποια μεταβολὴ καὶ μετοίκησις τῆς ψυχῆς ἀπὸ ἐδῶ εἰς ἄλλον τόπον. Καὶ ἂν μὲν ὁ θάνατος εἶναι τελεία ἔλλειψις αἰσθήσεως, δηλαδὴ κάτι ὡσάν ὕπνος, κατὰ τὸν ὅποιον ὁ κοιμώμενος δὲν βλέπει κανένα ὄνειρον, θὰ εἶναι θαυμάσιον κέρδος. Διότι κατὰ τὴν ἰδικήν μου γνώμην, ἂν κανεὶς εὐρεθῆ εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐκλέξῃ μίαν νύκτα, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκοιμήθῃ χωρὶς νὰ ἴδῃ κανένα ὄνειρον καὶ νὰ ἀντιπαραβάλῃ αὐτὴν πρὸς τὰς ἄλλας ἡμέρας καὶ νύκτας τοῦ βίου του καὶ νὰ σκεφθῆ πόσας ἡμέρας καὶ νύκτας εἰς ὅλον τὸν βίον του ἐζήσῃ καλύτερα καὶ πλέον εὐχάριστα ἀπὸ αὐτὴν τὴν νύκτα, νομίζω, ὅτι ὄχι μόνον ὁ οἰσοδῆποτε ἰδιώτης ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας βασιλεὺς θὰ τὰς εὕρῃ αὐτάς (τὰς εὐχαρίστους) πολὺ ὀλιγαριθμούς ἐν συγκρίσει μὲ τὰς ἄλλας ἡμέρας καὶ νύκτας. Ἐπομένως ἂν ὁ θάνατος εἶναι κάτι παρόμοιον, ἐγὼ τὸν θεωρῶ κέρδος, ἐφ' ὅσον μάλιστα καὶ ἡ αἰωνιότης ὀλόκληρος δὲν φαίνεται νὰ διαρκῆ περισσότερο ἀπὸ μίαν νύκτα.

"Ἄν πάλιν ὁ θάνατος εἶναι κάτι ὡσάν ἀποδημία ἀπὸ ἐδῶ εἰς ἄλλον τόπον καὶ εἶναι ἀληθῆ τὰ λεγόμενα, ὅτι τάχα ἐκεῖ ὑπάρχουν ὅλοι οἱ ἀποθανόντες, τί μεγαλύτερον ἀγαθὸν ἀπὸ αὐτὸ ἡμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ, ὦ ἄνδρες δικασταί ; "Ἄν δηλαδὴ κανεὶς, ὅταν φθάσῃ εἰς τὸν "Ἄδην, ἀπηλλαγμένος πλέον ἀπὸ αὐτοὺς ἐδῶ ποῦ λέγουσιν ὅτι εἶναι δικασταί, εὕρῃ ἐκεῖ τοὺς ἀληθινούς δικαστάς, οἱ ὅποιοι κατὰ τὰ λεγόμενα δικάζουν ἐκεῖ, τὸν Μίνων, τὸν Ραδάμανθυν, τὸν Αἰακόν, τὸν Τριπτόλεμον καὶ ὅσους ἄλλους ἡμιθέους ὑπῆρξαν δίκαιοι κατὰ τὸν βίον των, τάχα δὲν θὰ ἀξίζῃ τὸν κόπον ἢ ἀποδημία ; 'Ἀλλὰ καὶ σεῖς πόσα δὲν θὰ ἐδίδατε, διὰ νὰ ἔχετε συναναστροφὴν μὲ τὸν Ὁρφέα, τὸν Μουσαῖον, τὸν Ἡσίοδον καὶ τὸν Ὅμηρον ; 'Εγὼ βέβαια, ἂν αὐτὰ εἶναι ἀληθινά, εἶμαι πρόθυμος νὰ ὑποστῶ πολλοὺς θανάτους. Ἐπὶ πλέον δι' ἐμὲ τοῦλάχιστον

ἡ παραμονὴ ἐκεῖ θὰ ἦτο θαυμασία, ὡσάκως ἐτύχαινε νὰ συναντήσω τὸν Παλαμήδη, τὸν Τελαμώνιον Αἴαντα καὶ ὅποιον ἄλλον παλαιὸν ἔγινε θῦμα ἀδίκου κρίσεως, διότι θὰ ἔκαμνον σύγκρισιν τῶν ἰδικῶν μου παθημάτων πρὸς τὰ ἰδικά των καὶ τοῦτο δὲν θὰ μοῦ ἦτο καθόλου δυσάρεστον. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότατον πάντων εἶναι ὅτι ἐκεῖ θὰ περῶ τὸν καιρὸν μου ἐξετάζων καὶ ἀναζητῶν, ὅπως ἔκαμνον ἐδῶ, ποῖος ἐκ τῶν ἐκεῖ εἶναι σοφός, καὶ ποῖος νομίζει, ἀλλὰ δὲν εἶναι. Καὶ πόσα δὲν θὰ εἶδιδε κανεῖς, ὧ ἄνδρες δικασταί, διὰ νὰ ἐξετάσῃ τὸν ὀδηγήσαντα ἐναντίον τῆς Τροίας τὴν πολυάριθμον στρατιάν, ἢ τὸν Ὀδυσσεά, ἢ τὸν Σίσυφρον ἢ μυρίους ἄλλους πού θὰ ἠδύνατο νὰ ὀνομάσῃ κανεῖς ἄνδρας καὶ γυναῖκας ; Τὸ νὰ συναναστρέφεται κανεῖς μὲ αὐτοὺς ἐκεῖ καὶ νὰ συνομιλῇ καὶ νὰ τοὺς ἐξετάζῃ θὰ ἦτο ἀφάνταστος εὐδαιμονία. Βέβαια εἶναι γεγονός, ὅτι οἱ ἐκεῖ δὲν καταδικάζουν δι' αὐτὴν τὴν αἰτίαν εἰς θάνατον, διότι ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἄλλα, κατὰ τὰ ὅποια μᾶς ὑπερτεροῦν εἰς εὐδαιμονίαν οἱ ἐκεῖ, εἶναι πλέον καὶ ἀθάνατοι δι' ὅλον τὸν ὑπόλοιπον χρόνον, ἐὰν βέβαια τὰ λεγόμενα εἶναι ἀληθινά.

XXXIII. Ἀλλὰ καὶ σεῖς, ὧ ἄνδρες δικασταί, πρέπει νὰ ἀντιμετωπίζετε μὲ αἰσιοδοξίαν τὸν θάνατον καὶ νὰ σκέπτεσθε ὡς ἀλήθειαν τοῦτο, ὅτι ὁ ἐνάρετος ἄνθρωπος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ πάθῃ τίποτε κακόν, οὔτε ἐν ὄσῳ ζῆ, οὔτε ὅταν ἀποθάνῃ, καὶ ὅτι οἱ θεοὶ φροντίζουν πάντοτε δι' αὐτόν. Ἔτσι τώρα καὶ ἡ ἰδική μου ὑπόθεσις δὲν ἔγινε κατὰ τύχην, ἀλλὰ μοῦ εἶναι φανερόν τοῦτο, ὅτι ἦτο πλέον καλύτερον δι' ἐμὲ νὰ ἀποθάνω καὶ νὰ ἀπαλλαγθῶ ἀπὸ τὰ βάσανα. Καὶ δι' αὐτὸ δὲν μὲ ἀπέτρεψε καθόλου τὸ θεῖον σημεῖον εἰς οὐδεμίαν περίπτωσιν. ὡς ἐκ τούτου δὲ καὶ ἐγὼ δὲν αἰσθάνομαι μεγάλην στενοχωρίαν δι' ἐκείνους πού μὲ κατεδίκασαν καὶ διὰ τοὺς κατηγοροῦς. Μολονότι αὐτοὶ δὲν μὲ κατηγορήσαν καὶ κατεδίκασαν μὲ αὐτὴν τὴν σκέψιν, ἀλλὰ νομίζοντες ὅτι μὲ βλάπτουν. Ὡς πρὸς τοῦτο ἀξίζει νὰ τοὺς κατακρίνη κανεῖς. Ἐν τούτοις ὅμως διατυπώνω καὶ πρὸς αὐτοὺς μίαν μικρὰν παράκλησιν. Ὅταν ἐνηλικιωθοῦν, ὧ ἄνδρες, οἱ υἱοὶ μου ἐκδικηθῆτε αὐτούς, ἀνταποδίδοντες εἰς αὐτοὺς τὴν στενοχωρίαν, τὴν ὁποίαν σᾶς ἐπροξένουν ἐγώ. Ἐὰν σᾶς φαίνεται ὅτι φροντίζουν διὰ χρήματα ἢ ὀτιδήποτε ἄλλο καὶ ὄχι διὰ τὴν ἀρετὴν, ἢ ἂν νομίζουν ὅτι ἔχουν κάποια ἀξίαν, χωρὶς νὰ ἔχουν, νὰ ἐπιπληττετε αὐτούς, ὅπως σᾶς ἐπέπληττον ἐγώ, διότι δὲν φροντίζουν δι' ἐκεῖνα πού πρέπει καὶ νομίζουν πῶς εἶναι κάτι, ἐνῶ δὲν ἀξίζουν τίποτε.

Ἄν τὰ πράττετε αὐτά, θὰ λαμβάνωμεν καὶ ἐγὼ καὶ οἱ υἱοί μου δικαίαν τιμωρίαν ἐκ μέρους σας.

Ἄλλὰ τώρα πλέον εἶναι ὥρα νὰ πηγαίνωμεν, ἐγὼ μὲν διὰ νὰ ἀποθάνω, σεῖς δὲ διὰ νὰ ζήσετε. Ποῖος πηγαίνει πρὸς τὸ καλύτερον, γνωρίζει μόνον ὁ θεός.

κεφ. I. Τὸ δικαστήριον εἰς τὸ ὁποῖον ἐδικάσθη ὁ Σωκράτης ἐκαλεῖτο Ἰλιαία καὶ ἀπετελεῖτο ἀπὸ 500 Ἀθηναίους πολίτας ἐκλεγομένους διὰ κλήρου κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς δίκης, ὅπως σήμερον οἱ ἔνορκοι εἰς τὰ κακουργιοδικεῖα.

Κατήγορος τοῦ Σωκράτους ἦτο κυρίως ὁ ἄσημος ποιητὴς Μέλητος νέος καὶ ἄγνωστος εἰς τὸ Ἀθηναϊκὸν κοινόν. Αὐτὸς κατέθεσεν εἰς τὸν ἀρμόδιον ἄρχοντα τὴν ἐναντίον τοῦ Σωκράτους καταγγελίαν (γραφὴν) καὶ ἀνέπτυξεν αὐτὴν ἐνώπιον τῶν δικαστῶν. Κατόπιν ὅμως ἀπὸ αὐτὸν ὠμίλησαν ὑποστηρίζοντες τὴν καταγγελίαν ὁ Ἄνυτος, ὁ ὁποῖος ἦτο ἰσχυρὸς πολιτικὸς καὶ ὁ ρήτωρ Λύκων. Ὁ σπουδαιότερος ἐξ ὄλων αὐτῶν, εἰς τὸν ὁποῖον ὠφείλετο κυρίως ἡ καταδικαστικὴ ἀπόφασις τοῦ δικαστηρίου, ἦτο ὁ Ἄνυτος.

κεφ. II. Κωμωδιογράφοι διακωμωδῆσαντες τὸν Σωκράτη, ἦσαν ἄρκετοί, ὅπως ὁ Κρατῖνος, ὁ Ἀμεινίας, ὁ Εὐπόλις καὶ ἄλλοι. Ὁ σπουδαιότερος ὅμως ἐξ αὐτῶν ἦτο ὁ Ἀριστοφάνης, τοῦ ὁποῖου τὴν κωμωδίαν «Νεφέλαι» ὑπαινίσσεται ἐδῶ ὁ Σωκράτης. Ἡ κωμωδία αὐτὴ εἶχε παρασταθῆ τῷ 423 π.Χ., δηλαδὴ 24 ἔτη πρὸ τῆς δίκης, ἀλλὰ οἱ παλαιότεροι ἐκ τῶν δικαστῶν ἐνεθυμοῦντο αὐτὴν.

κεφ. IV. Ὁ Καλλίας ὁ Ἰππονίκου ἦτο γνωστότατος καὶ πλουσιώτατος Ἀθηναῖος. Εἰς τὴν οἰκίαν του εἶχον φιλοξενηθῆ ὄλοι οἱ ἐξ Ἀθηνῶν διελθόντες φυσικοὶ φιλόσοφοι καὶ σοφισταί.

κεφ. V. Τὰ δημοκρατικὰ φρονήματα τοῦ Χαιρεφῶντος ἀναφέρονται καὶ τονίζονται μάλιστα, διὰ νὰ γίνῃ φανερὸν ὅτι οἱ φίλοι τοῦ Σωκράτους δὲν ἐγίνοντο ἐχθροὶ τῆς δημοκρατίας. Ὁ χρησμὸς ὁ δοθεὶς εἰς τὸν Χαιρεφῶντα ἦτο κατὰ τὸν Διογένη τὸν Λαέρτιον «ἀνδρῶν ἀπάντων σοφώτατος Σωκράτης». Ἐπειδὴ ἐπιστεύετο ὅτι οἱ χρησμοὶ τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν εἶχον ἀνάγκην βαθυτέρας ἐρεύνης διὰ τὴν ἐρμηνείαν των, διὰ τοῦτο ὁ Σωκράτης ἐπεδόθη εἰς τὰς ἀσχολίας, τὰς ὁποίας κατωτέρω ἐκθέτει.

κερ. VIII. Πολλοί από τους χειροτέχνες, τους τεχνίτες όπως λέγομεν σήμερα, ήταν πλούσιοι και είχαν αποκτήσει πολιτική επιρροή, όπως ο Κλέων, ο Άνυτος, ο Ύπερβολος και άλλοι. Δι' αυτούς λέγει ο Σωκράτης, ότι λόγω της σοφίας των περί την τεχνικήν ασχολία των, εξθεώρουν έχυτους σοφούς και διά τὰ σπουδαιότατα ζητήματα τὰ αναφερόμενα εις την πόλιν ολόκληρον.

κερ. IX. Ο Σωκράτης πίστευεν ότι ο χρησμός του μαντείου ήτο δικταγή του θεού προς αυτόν να καταδείξη εις τους ανθρώπους την αμάθειάν των και να τους ώθήση τοιουτοτρόπως προς την έρευναν της αληθείας και την καλλιέργειαν της αρετής.

κερ. X. Από τὰ «Απονημονεύματα Σωκράτους» του Ξενοφώντος γνωρίζομεν ότι ο Άλκιβιάδης, ότε ήτο νεαρός ακόμη, έφερεν εις δύσκολον θέσιν με τὰς έρωτήσεις του τον θεϊόν του Περικλέα τον περίφημον τότε πολιτικόν.

κερ. XII. Ο Σωκράτης έλέγχων την γνώμην του Μελήτου έφάρμόζει την μέθοδον της εις άστοπον άπαγωγής. Το «άστοπον» είναι ότι οι πολλοί ώφρελουν και μόνον ό εις βλέπτει, ενώ λόγω της αμαθείας των πολλών συμβαίνει εις την πραγματικότητα το αντίθετον.

κερ. XIV. Αναζιχόρας ό Κλαζομένος ήτο περίφημος φιλόσοφος έγκρασταθείς πώ 462 π.Χ. εις τὰς Άθήνας. Θεωρείται εκ των θεμελιωτών της Φυσικής επιστήμης. Κατηγορηθείς επί άθεΐα έφυγεν από τὰς Άθήνας καθ' ύπόδειξιν του φίλου του Περικλέους άλλρον πρό της ενάρξεως του Πελοποννησιακού πολέμου. Τα βιβλία του όμως εξακολούθουν να πωλούνται εις τὰς Άθήνας.

Τα αινίγματα των Άθηναίων ήσαν ως επί το πλεΐστον συνδυασμός αντιφατικων έννοιων, όπως π.χ. «όρνις και ούκ όρνις» = νυκτερίς, «ζύλον και ού ζύλον» = κάλαμος. Τοιουτοτρόπως κατά τον Σωκράτη είναι συνθεθειμένη και ή έναντίον του κατηγορία, δηλαδή πιστεύει και δέν πιστεύει θεός.

κερ. XVI. Είναι γνωστόν ότι εις τὰς Άθήνας είχαν ύποστῆ καταδίκες μέχρι τότε ό Μιλτιάδης, ό Άριστείδης, ό Θεμιστοκλής και άλλοι.

κερ. XVIII. Οι δικασταί φαίνεσται ότι έθουόβουν διακόπτοντες τον

Σωκράτη, ως εύρισκόμενον ἐκτὸς θέματος, διότι ὁ κατηγορούμενος ἔπρεπε νὰ ἀσχολῆται μόνον μὲ τὴν ἀναίρεσιν τῶν στοιχείων τῆς κατηγορίας.

κεφ. XX. Ἡ ἐν Ἀργινοῦσαις ναυμαχία ἔγινε τῷ 406 π.Χ. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνίκησαν, ἀλλὰ οἱ στρατηγοὶ λόγῳ τῆς ἐπικρατοῦσης τρικυμίας δὲν ἠδυνήθησαν νὰ συλλέξουν ἐκ τῆς θαλάσσης τὰ πτώματα τῶν φονευθέντων ἢ πνιγέντων πρὸς ταφήν καὶ κατηγορηθέντες διὰ τοῦτο κατὰ τρόπον δημαγωγικὸν κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον.

Ἡ Θόλος ἦτο κυκλωτέρες οἰκοδόμημα, τοῦ ὁποῖου σώζονται τὰ θεμέλια, εἰς τὸ ὅποιον διέμενον οἱ δικαιοῦντες τὴν πόλιν ἄρχοντες.

Ἡ ἐξουσία τῶν τριάκοντα τυράννων διήρκεσεν ἐπὶ 8 μῆνας κατὰλυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Θρασυβούλου (403 π.Χ.)

κεφ. XXII. Ὁ μαθητὴς τοῦ Σωκράτους Αἰσχίνης δὲν πρέπει νὰ συγγέεται πρὸς τὸν μεταγενέστερον ὁμώνυμον ρήτορα. Ὁμοίως καὶ ὁ Ἀντιφῶν μὲ τὸν ὁμώνυμον ρήτορα τὸν φονευθέντα τῷ 411 π.Χ.

Ὁ Πλάτων καὶ ὁ ἀδελφὸς του Ἀδείμαντος ἦσαν παρόντες καὶ παρηκολούθησαν τὴν δίκην τοῦ Σωκράτους.

Ἡ ὥρα τῆς ὁμιλίας ἐκάστου ἐν τῷ δικαστηρίῳ ἦτο καθωρισμένη καὶ ἐκανονίζετο δι' ὑδραυλικῶ ὥρολογίου, τὸ ὅποιον ὠνομάζετο κλεψύδρα.

κεφ. XXIII. Οἱ τρεῖς υἱοὶ τοῦ Σωκράτους ὠνομάζοντο Λαμπροκλῆς (περίπου 17ετής), Μενέξενος καὶ Σωφρονίσκος (καὶ οἱ δύο κάτω τῶν 10 ἐτῶν).

Τὴν συνήθειαν τῶν Ἀθηναίων νὰ καταφεύγουν εἰς θεατρικὰ παιχνάσματα διὰ νὰ κινήσουν τὸν οἶκτον τῶν δικαστῶν διακωμωδεῖ ὁ Ἀριστοφάνης εἰς τὰς κωμωδίας «Σφῆκες» καὶ «Ἀχαρνεῖς».

κεφ. XXV. Μὲ τὸ κεφάλαιον XIV ἐτελείωσεν ἡ ἀπολογία τοῦ Σωκράτους διὰ τὴν ἐναντίον του κατηγορίαν. Ἀμέσως ἔγινεν ἡ ψηφοφορία τῶν δικαστῶν διὰ τὴν ἐνοχὴν του καὶ ἐψήφισαν 220 δικασταὶ ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ 280 ἐναντίον του. Τώρα ὁ Σωκράτης εἶχε δικαίωμα νὰ προτείνῃ ποινὴν ἐλαφροτέραν ἐκείνης τὴν ὅποιαν εἶχεν προτείνει ὁ κατήγορος. Ὁ Μέλητος εἰς τὴν καταγγελίαν του εἶχε προτείνει «τίμημα θάνατος». Ὁ Σωκράτης ἠδύνατο νὰ προτείνῃ διὰ τὸν ἑαυτὸν του ἔξοριαν ἢ χρηματικὴν ποινὴν.

κεφ. XXVI. Τὸ Πρυτανεῖον ἦτο δημόσιον οἶκημα, εἰς τὸ ὁποῖον ἐσιτίζοντο δημοσίᾳ δαπάνῃ οἱ ἐπίσημοι ξένοι καὶ οἱ τιμήσαντες ἢ εὐεργετήσαντες τὴν πόλιν.

κεφ. XXIX. Μετὰ τὴν ὁμιλίαν τοῦ Σωκράτους περὶ τῆς ἀρμοζούσης εἰς αὐτὸν ποινῆς οἱ δικασταὶ ὀργισθέντες ἐδέχθησαν τὴν προταθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Μελήτου ποινὴν τοῦ θανάτου μὲ πλειοψηφίαν μεγαλυτέραν τῆς προηγουμένης. Ἡ δίκη πλέον ἔληξε. Μέχρις ὅτου ὄμως περατωθῶν ὠρισμένοι διατυπώσεις καὶ παραδοθῆ ὁ Σωκράτης εἰς τοὺς δεσμοφύλακας, ἐμεσολάβησε μικρὸν τι χρονικὸν διάστημα, κατὰ τὸ ὁποῖον ἀπηύθυνε τὴν ἐπακολουθοῦσαν προσλαλιὰν πρὸς τοὺς δικαστάς του.

κεφ. XXX. Οἱ ἀρχαῖοι ἐπίστευον ὅτι ὁ εὕρισκόμενος πλησίον τοῦ θανάτου ἄνθρωπος δύναται νὰ προφητεύσῃ. Οὕτω εἰς τὴν Ἰλιάδα ὁ Πάτροκλος ἀποθνήσκων προφητεύει τὸν θάνατον τοῦ Ἑκτορος καὶ βραδύτερον ὁ Ἑκτωρ τοῦ Ἀχιλλέως.

κεφ. XXXIII. Ὁ Σωκράτης διατηρεῖ καὶ τὴν τελευταίαν στιγμὴν ἀδιατάρακτον τὴν ψυχραιμίαν του καὶ τὴν πεποίθησίν του, ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀμείβεται μετὰ θάνατον διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτῆς.

Ἡ Ὀλυμπία ἀταραξία του ἐνώπιον τοῦ θανάτου θαυμάζεται ἀκόμη περισσότερον εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν τελευταίων στιγμῶν τῆς ζωῆς του ἐν τῷ διαλόγῳ τοῦ Πλάτωνος «Φαίδων».

ΕΚΔΟΣΙΣ Δ' 1971 (V) — ΑΝΤΙΤΥΠΑ 50.000 — ΣΥΜΒΑΣΙΣ 2103/10-4-71

Έκπτωσης — Βιβλιοδεσία : ΑΦΘΙ Γ. ΡΟΔΗ — Άμαρυσίου 59 — Άμαρυσίου

